

Κεφάλαιο 3

Από το χαλκό στο σίδηρο Ο κόσμος αλλάζει 1100–700 π.Χ.

A. Οι Σκοτεινοί Αιώνες (1100–900 π.Χ.)

Η διάδοση του σιδήρου

Όπως και με το χαλκό, έτσι και με το σίδηρο, οι άνθρωποι δεν άρχισαν όλοι να τον χρησιμοποιούν από τη μια στιγμή στην άλλη, αλλά σιγά σιγά.

Οι πρώτοι επιδέξιοι τεχνίτες του σιδήρου ήταν, όπως είδαμε, οι **Χετταίοι**. Όταν το κράτος τους διαλύθηκε, το 1200 π.Χ. περίπου, η τέχνη της επεξεργασίας του σιδήρου άρχισε να διαδίδεται από τη Μικρά Ασία προς τα νότια και την Κύπρο. Από εκεί πέρασε πρώτα στον ελλαδικό χώρο κι έπειτα σ' όλη την Ευρώπη. Μάλιστα, η διάδοση του σιδήρου, που έγινε μετά την κατάρρευση του κράτους των Χετταίων, εξηγεί γιατί δημιουργήθηκαν ταραχές στην ανατολική Μεσόγειο.

Τα δύο μέταλλα είναι πολύ διαφορετικά: ο χαλκός είναι μαλακός και βαρύς, ενώ ο σίδηρος είναι σκληρός και ελαφρύς. Τα πλεονεκτήματα του σιδήρου τον έκαναν το βασικό υλικό για την κατασκευή εργαλείων και όπλων. Στον ελλαδικό χώρο αυτό έγινε κυρίως μετά το 900 π.Χ.

Ιωνική μετανάστευση

Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι οι Ίωνες ήταν απόγονοι εκείνων των κατοίκων του ελλαδικού χώρου που εξορίστηκαν από τους Δωριείς. Οι παραδόσεις μιλάνε για ιωνική μετανάστευση, αν και δε μετακινήθηκαν μόνο Ίωνες ούτε όσοι μετακινήθηκαν εγκαταστάθηκαν μόνο στην Ιωνία, δηλαδή στο κεντρικό τμήμα της δυτικής Μικράς Ασίας.

Σήμερα γνωρίζουμε ότι αυτές οι μετακινήσεις δεν ήταν οργανωμένες μεταναστεύσεις, όπως ήταν ο ελληνικός αποικισμός στη Δύση που έγινε από τα μέσα του 8ου αιώνα π.Χ. και μετά. Είναι μάλλον απλές μετακινήσεις πληθυσμών προς τις ακτές της Μικράς Ασίας, την Κρήτη και την Κύπρο, οι οποίες μάλιστα δεν έγιναν μονομιάς.

Η ζωή στην Αθήνα και στο Λευκαντί

Λευκαντί

Το κτίριο στο Λευκαντί και οι πλούσιες ταφές προκαλούν μεγάλη εντύπωση, γιατί στην εποχή τους δεν υπήρχαν ούτε τέτοια κτίρια ούτε πλούσιες ταφές. Τα ευρήματα αυτά μπορούν να μας δώσουν κάποια στοιχεία για την κοινωνία της εποχής στο Λευκαντί, που φαίνεται να ξεχωρίζει από τις άλλες.

Π 3.1

B. Η Γεωμετρική Εποχή (900–700 π.Χ.)

Γραπτές μαρτυρίες

Ο **Ησίοδος**, που έζησε τον 8ο αιώνα π.Χ., περιγράφει στο έπος *Έργα και Ημέραι* τη σκληρή ζωή του γεωργού και δίνει συμβουλές για την αγροτική οικονομία.

Πολλοί μεταγενέστεροι συγγραφείς μιλούν επίσης για την εποχή αυτή. Ο **Ηρόδοτος** (5ος αιώνας π.Χ.) κάνει πολλές αναφορές σε συμμαχίες και εχθρότητες της εποχής αυτής. Ο **Θουκυδίδης** (5ος αιώνας π.Χ.) περιγράφει πώς ιδρύθηκαν οι αποικίες στη Σικελία. Πολλές επίσης αναφορές στον ελληνικό κόσμο του 8ου αιώνα π.Χ. βρίσκουμε σε συγγραφείς της Ρωμαϊκής Εποχής, όπως είναι ο **Πλούταρχος**, ο **Παυσανίας** και ο **Στράβωνας**. Οι πληροφορίες που δίνουν όμως οι συγγραφείς αυτοί δε θεωρούνται πάντοτε αξιόπιστες, γιατί έζησαν πολύ μετά τα γεγονότα.

Η κοινωνία

Βασιλεία

Στο Άργος υπήρχε βασιλιάς μάλλον έως τα τέλη του 7ου αιώνα π.Χ. Η Σπάρτη διατήρησε τους κληρονομικούς βασιλιάδες της έως τα τέλη του 3ου αιώνα π.Χ., αλλά οι εξουσίες τους είχαν ελαττωθεί. Σε όλες σχεδόν τις πόλεις-κράτη, για τις οποίες γνωρίζουμε κάτι, ο βασιλιάς είχε από πολύ νωρίς χάσει πολλές από τις εξουσίες του, που τις μοιράστηκαν μεταξύ τους οι αριστοκρατικές οικογένειες.

Σε ορισμένες όμως περιοχές, όπως στη Μακεδονία και στην Ήπειρο, ο βασιλιάς συνέχισε να έχει όλη την εξουσία. Αυτό συνέβη γιατί σε αυτές τις περιοχές δεν υπήρχε ισχυρή αριστοκρατία που θα μπορούσε να περιορίσει την εξουσία του.

Ο Αριστοτέλης, που γράφει τον 4ο αιώνα π.Χ., αναφέρει ότι στην Αθήνα η βασιλεία αντικαταστάθηκε αρχικά από έναν αρχηγό (που λεγόταν «**άρχων**»), ο οποίος είχε το αξίωμα ισόβια. Η θητεία του άρχοντα μειώθηκε αργότερα σε δέκα χρόνια και σταδιακά σε ένα μόνο χρόνο.

Οι γεωμετρικοί ναοί

Περιστύλιο

Το περιστύλιο χαρακτηρίζει τη θρησκευτική αρχιτεκτονική του ελληνικού κόσμου. Οι κίονες ήταν επίσης χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής στην Αίγυπτο και στην Εγγύς Ανατολή. Μάλλον λοιπόν το περιστύλιο ήρθε από εκεί, σε μια εποχή μάλιστα που γίνονται συχνότερες οι επαφές ανάμεσα στους λαούς της ανατολικής Μεσογείου.

Ωστόσο, το παλιότερο παράδειγμα κτιρίου με περιστύλιο, που όμως δεν είναι ναός, το συναντήσαμε στο Λευκαντί. Οι ξύλινες κολόνες υπάρχουν για να στηρίζουν τη στέγη.

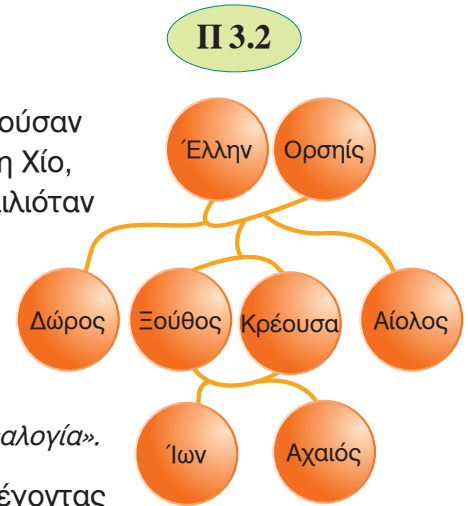
Δες την
κάτοψη
Π 3.1.

Γ. Η «ελληνική αναγέννηση» τον 8ο αιώνα π.Χ.

Οι Έλληνες και η γλώσσα τους

Διάλεκτοι

Τους όρους δωρική, ιωνική και αιολική διάλεκτος τους χρησιμοποιούσαν οι ίδιοι οι Έλληνες. Η **ιωνική** μιλιόταν στην Αττική, στην Εύβοια, στη Χίο, στη Σάμο, καθώς και στην απέναντι μικρασιατική ακτή. Η **αιολική** μιλιόταν στη Βοιωτία, στη Θεσσαλία, στη Λέσβο και στην απέναντι ακτή. Η **δωρική** τέλος, κυρίως στην Πελοπόννησο, στη Μήλο, στη Θήρα, στην Κρήτη, στη Ρόδο, στην Κω και στο νότιο τμήμα των δυτικών ακτών της Μικράς Ασίας.

Η «ελληνική γενεαλογία».

Έλλην

Οι ίδιοι οι αρχαίοι Έλληνες εξέφρασαν το αίσθημα της ενότητας λέγοντας ότι ο ήρωας Έλληνας ήταν γιος του Δευκαλίωνα, που επέζησε από έναν παγκόσμιο κατακλυσμό και έγινε ο πρόγονος του ανθρώπινου γένους. Σε ένα ποίημα, ίσως του Ησίοδου, εμφανίζεται για πρώτη φορά η «ελληνική γενεαλογία», που όλοι οι αρχαίοι Έλληνες αποδέχονται.

Π 3.3

ΦΟΙΝΙΚΙΚΑ		ΕΛΛΗΝΙΚΑ	
𐤀	𐤁	Α	Β
𐤂	𐤃	Γ	Δ
𐤄	𐤅	Ε	Ζ
𐤆	𐤇	Η	Θ
𐤈	𐤉	Ι	Κ
𐤊	𐤋	Λ	Μ
𐤌	𐤍	Ν	

Μύθοι

Ο μύθος για τον πόλεμο της Τροίας (Τρωικός Κύκλος) έγιναν ιδιαίτερα δημοφιλείς χάρη στον **Όμηρο**. Υπάρχουν όμως και άλλοι μύθοι. Ένας μικρότερος κύκλος σχετίζεται με τους μύθους της οικογένειας του Οιδίποδα (Θηβαϊκός Κύκλος). Ο **Ησίοδος** επίσης στη *Θεογονία* μιλάει για τη γένεση των θεών, τις μάχες τους με τους Τιτάνες και ορισμένους άθλους του Ηρακλή.

Η αλφαβητική γραφή

Αλφαβητική γραφή από τους Φοίνικες

Ας ρίξουμε όμως μια ματιά σε μια από τις παλιότερες και πιο γνωστές ελληνικές επιγραφές. Πρόκειται για τρεις στίχους από ποίημα που είναι χαραγμένοι στο «κύπελλο του Νέστορα», ένα μικρό αγγείο που βρέθηκε στην ευβοϊκή αποικία των Πιθηκουσών και χρονολογείται γύρω στο 740 π.Χ.

Το «κύπελλο του Νέστορα», περίπου 740 π.Χ. Ίσρια (Ιταλία), Αρχαιολογικό Μουσείο. Στην αρχή οι Έλληνες έγραφαν από τα δεξιά προς τα αριστερά, όπως και οι Φοίνικες. Επίσης έγραφαν από τα δεξιά προς τα αριστερά στη μία σειρά και από τα αριστερά προς τα δεξιά στην επόμενη και το αντίθετο, μέχρι το τέλος του κειμένου. Από τα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. άρχισαν να γράφουν μόνο από τα αριστερά προς τα δεξιά, δηλαδή όπως γράφουμε σήμερα.

Η διάδοση της επικής ποίησης και η λατρεία των ηρώων

Οι περιπέτειες του Οδυσσέα, η γενναιότητα του Αχιλλέα, τα δάκρυα της Ανδρομάχης, η πίστη της Πηνελόπης, η ομορφιά της Ελένης και της Ναυσικάς, ο ηρωικός θάνατος του Έκτορα κάτω από τα τείχη της Τροίας, η δολοφονία των μνηστήρων στην Ιθάκη, οι θεοί και οι τσακωμοί τους είναι ιστορίες που έμαθαν και τραγούδησαν γενιές αρχαίων Ελλήνων, έφτασαν μέσα από μακραίωνη παράδοση μέχρι τις μέρες μας και αποτελούν κληρονομιά ολόκληρης της ανθρωπότητας.

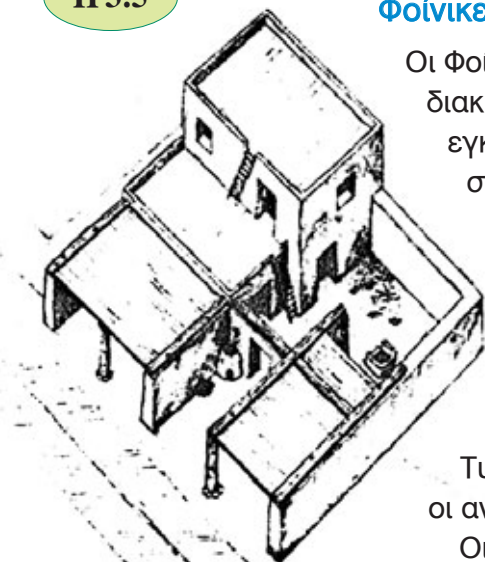
Ιλιάδα και Οδύσσεια

Το θέμα της **Ιλιάδας** είναι ένα περιστατικό από την πολιορκία της Τροίας, συγκεκριμένα ο θυμός του Αχιλλέα και τα κατορθώματα των Ελλήνων και των Τρώων ηρώων κάτω από τα τείχη της Τροίας. Το θέμα της **Οδύσσειας** είναι η επιστροφή (ο **νόστος**) του Οδυσσέα στην πατρίδα του την Ιθάκη, όπου φτάνει έπειτα από δέκα χρόνια περιπλάνησης.

4. Η ανατολική Μεσόγειος και η Εγγύς Ανατολή

Οι Φοίνικες

Π 3.5

Αναπαράσταση που δείχνει σπίτι-μαγαζί του 8ου αιώνα π.Χ. στην Καρχηδόνα. Στο πίσω μέρος του έμεναν οι ιδιοκτήτες και στο μπροστινό μέρος, που έβλεπε στο δρόμο, πουλούσαν τα εμπορεύματά τους.

Φοίνικες

Οι Φοίνικες, σύμφωνα με τον **Όμηρο**, ήταν έμποροι που διακινούσαν πολύτιμα μικροαντικείμενα. Φοίνικες μεταλλοτεχνίτες εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη, στα Δωδεκάνησα, στην Αττική και στην Εύβοια στο δεύτερο μισό του 8ου αιώνα π.Χ. Οι φοινικικές πόλεις-κράτη έφταναν από την Ουγκαρίτ στο Βορρά μέχρι την Ιόππη (Γιάφα) στο Νότο και είχαν έναν κοινό πολιτισμό.

Καρχηδόνα

Η σημαντικότερη αποικία των Φοινίκων ήταν η Καρχηδόνα. Οι Φοίνικες ίδρυσαν την Καρχηδόνα στις ακτές της σημερινής Τυνησίας, γύρω στο 800 π.Χ. Η πόλη είχε γύρω γύρω τείχη και οι ανασκαφές έδειξαν ότι υπήρχαν και σπίτια-μαγαζιά. Οι Καρχηδόνιοι φαίνεται ότι στην αρχή πλήρωναν κάποιο φόρο στους ντόπιους Αφρικανούς ηγεμόνες. Γρήγορα όμως κατάφεραν να κυριαρχήσουν σε όλη την αφρικανική ακτή μέχρι το σημερινό Μαρόκο. Οι Καρχηδόνιοι κυριάρχησαν ακόμη στο νότιο τμήμα της σημερινής Ισπανίας και στο δυτικό της Σικελίας, ιδρύοντας αποικίες και εμπορικούς σταθμούς. Τον 6ο αιώνα π.Χ. και στις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ. έκαναν μάχες με τους αποίκους από τον ελλαδικό χώρο για τις περιοχές αυτές. Η σημαντικότερη από αυτές τις μάχες έγινε το 480 π.Χ. στην πόλη Ιμέρα της Σικελίας και νίκησαν οι Έλληνες άποικοι.

Δες το χάρτη 3.23.

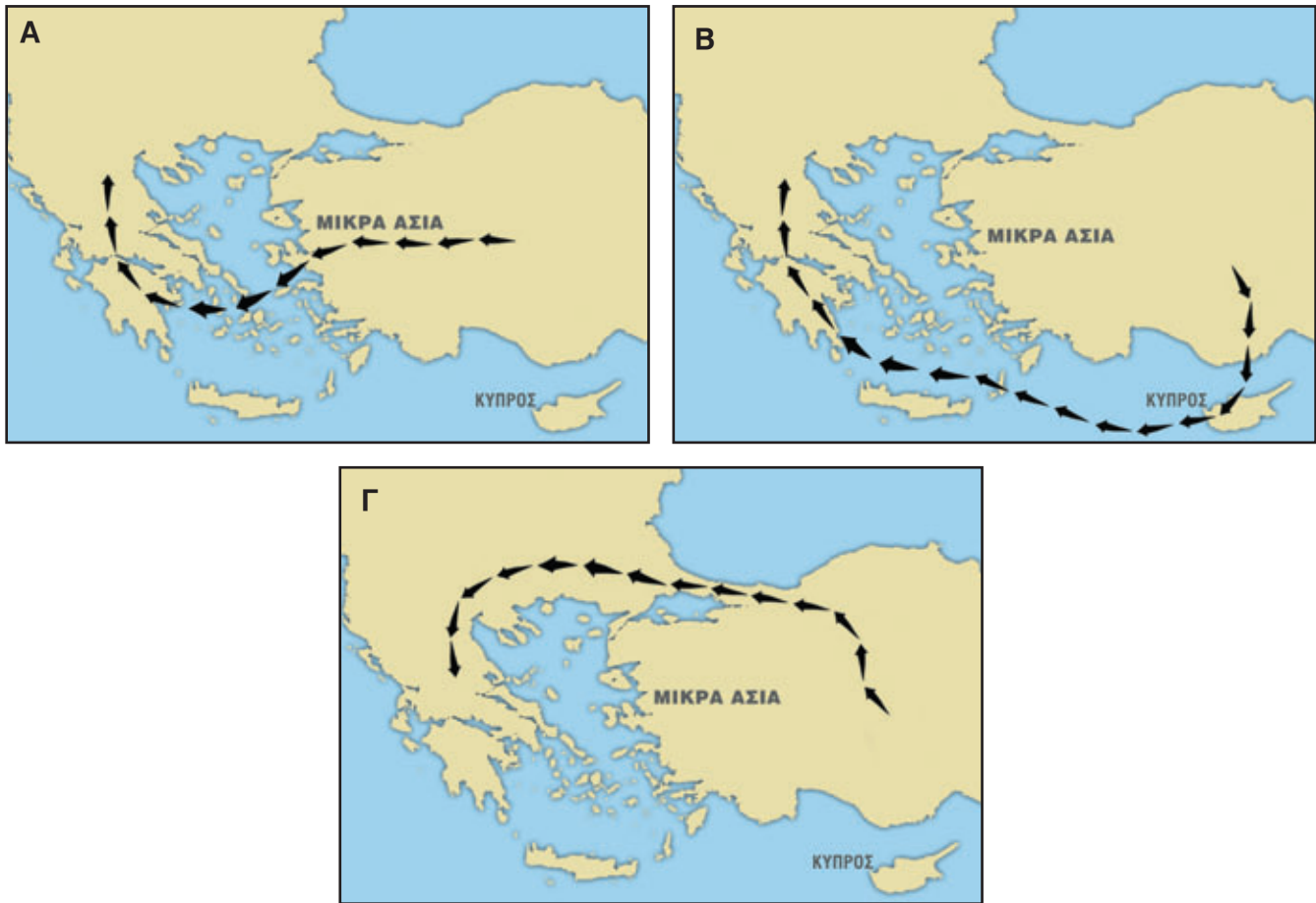
ΑΠΟ ΤΟ ΧΑΛΚΟ ΣΤΟ ΣΙΔΗΡΟ – Ο ΚΟΣΜΟΣ ΑΛΛΑΖΕΙ, 1100–700 π.Χ.

ΕΤΟΣ	ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΚΑΙ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗ	ΕΛΛΑΔΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ	ΚΥΠΡΟΣ	ΙΤΑΛΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ	ΒΟΡΕΙΑ ΑΦΡΙΚΗ
1150 π.Χ.	Ανάπτυξη των ανεξάρτητων φοινικικών πόλεων.				
1100–1000 π.Χ.	Οι Φοίνικες κυριαρχούν στο εμπόριο της Μεσογείου. Φοινικικό αλφάβητο.				
1100–900 π.Χ.		Σκοτεινοί Αιώνες.			
1050–900 π.Χ.		Πρωτογεωμετρική Εποχή.			
1000–922 π.Χ.	Ακμή του Βασιλείου του Ισραήλ.				
1000 π.Χ.			Διάδοση του ελληνικού πολιτισμού.		
950 π.Χ.		Ανάπτυξη του οικισμού στο Λευκαντί.			
922 π.Χ.	Θάνατος του βασιλιά Σολομώντα και διάθεση του Βασιλείου του Ισραήλ.				
900 π.Χ.	Ίδρυση της Νεο-Ασσυριακής Αυτοκρατορίας.	Μεγάλη διάδοση του σιδήρου στον ελλαδικό χώρο.			
900–700 π.Χ.		Γεωμετρική Εποχή.			
850–800 π.Χ.	Φοινικικοί αποικισμοί στη Μεσόγειο.		Αποικισμός Φοινίκων. Ίδρύεται το Κίτιο.		Αποικισμοί των Φοινίκων.
814 π.Χ.					Ίδρυση της Καρχηδόνας.
800–750 π.Χ.		Διάδοση της αλφαριθμητικής γραφής.		Οι Ευβοείς αρχίζουν τις επαφές με την Ετρουρία και την Καμπανία.	
800–700 π.Χ.		Η αριστοκρατία διαδέχεται τη βασιλεία στις περισσότερες πόλεις. Χτίσιμο πρώτων ναών.		Αρχή του πολιτισμού των Ετρούσκων.	
776 π.Χ.		Οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες.			
770–760 π.Χ.				Οι Ευβοείς ιδρύουν τις Πιθηκούσες.	

ΕΤΟΣ	ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΚΑΙ ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗ	ΕΛΛΑΔΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ	ΚΥΠΡΟΣ	ΙΤΑΛΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ	ΒΟΡΕΙΑ ΑΦΡΙΚΗ
753 π.Χ.				Ίδρυση, σύμφωνα με το μύθο, της Ρώμης.	
750 π.Χ.	Κατακτήσεις των Ασσύριων στην ανατολική Μεσόγειο. Μετακινήσεις πληθυσμών.	Σύνθεση και διάδοση των ομηρικών επών. Λατρεία των ηρώων.			
750–700 π.Χ.		Απαρχές της πόλης- κράτους.			
735 π.Χ.				Διάδοση του ελληνικού αποικισμού στην Ιταλική χερσόνησο και τη Σικελία.	
725 π.Χ.	Οι Ασσύριοι κατακτούν το Βασίλειο του Ισραήλ.				

Από το χαλκό στο σίδηρο – Ο κόσμος αλλάζει

1 Ποιος από τους παρακάτω χάρτες απεικονίζει το ταξίδι του σιδήρου;

2 Βρείτε ποια στοιχεία έχουν σχέση με την Εποχή του Χαλκού και ποια με τους Σκοτεινούς Αιώνες στον ελλαδικό χώρο.

← 1200 π.Χ.		800 π.Χ. →
ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ	<p><i>Καύση νεκρών</i> <i>Ανακτορικό σύστημα</i> <i>Μείωση σχέσεων με άλλους πολιτισμούς</i> <i>Πολιτική διάσπαση</i> <i>Θαλάσσιες επικοινωνίες</i> <i>Βασιλιάς - τοπικός ηγεμόνας</i> <i>Ταφή νεκρών</i> <i>Άνακτας - κεντρική εξουσία</i> <i>Μικροί οικισμοί</i> <i>Διάδοση σιδήρου</i> <i>Μνημειακή αρχιτεκτονική</i></p>	ΣΚΟΤΕΙΝΟΙ ΑΙΩΝΕΣ

- 3 Διαβάστε τα παρακάτω αποσπάσματα από την *Οδύσσεια*. Παρατηρήστε προσεκτικά τις εικόνες. Βρείτε σε ποιο απόσπασμα αντιστοιχεί κάθε εικόνα (σε ένα απόσπασμα αντιστοιχούν δύο εικόνες).

Τα αποσπάσματα είναι σε μετάφραση Δ.Ν. Μαρωνίτη. Ομηρικά Έπη. Ομήρου Οδύσσεια. Επιλογή ραψωδιών και αποσπασμάτων (α-ω), ΟΕΔΒ, Αθήνα 2003.

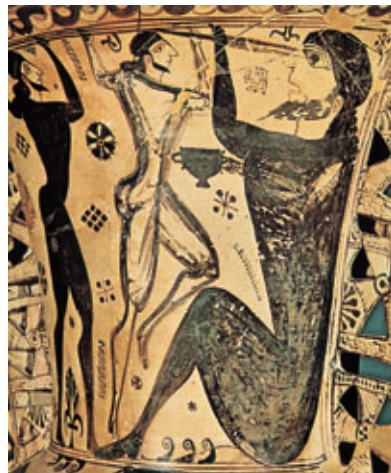
«Εκείνοι τότε αδράχνοντας το ελίτικο παλούκι, στην άκρη κίολας μυτερό, το χώνουν μες στο μάτι κι εγώ, από πάνω του πιασμένος το στριφογύριζα».

ι 427-429

«Έτσι μιλώντας τραγουδούσαν, με φωνή περίκαλλη κι εμένα μέσα μου η καρδιά μου λαχταρούσε να τις ακούσει, παρακαλούσα τους συντρόφους να με λύσουν, έκανα νόημα γνέφοντας αλλά εκείνοι εκεί, σκυμμένοι στα κουπιά, κωπηλατούσαν».

μ 222-225

«Εκείνος, όσο του περίσσευαν τα βέλη στον αγώνα του, σημάδευε και σκότωνε έναν προς έναν τους μνηστήρες στο παλάτι κι αυτοί να πέφτουν σκοτωμένοι σωρηδόν».

χ 123-125

«Είπε κι από τα θάμνα του αναδύθηκε
θείος ο Οδυσσέας, χώνει
το στιβαρό του χέρι σε σύδεντρο πυκνό
και σπάζει

ένα κλαδί με φύλλα, τη γύμνια του να
προστατέψει στα αντρικά του μέρη.

.....
Όμως τους φάνηκε φριχτός, απ' την
αλμύρα φαγωμένος
σκόρπισαν τότε πανικόβλητες, εδώ η μια
η άλλη αλλού, γυρεύοντας πού να
κρυφτούν στα υψώματα της όχθης.
Μόνον του Αλκίνοου η θυγατέρα παραμένει
ακίνητη».

ζ 160–173

«Όσο για μένα,
υπήρχε ένας κριός μπροστάρης, απ' όλο το
κοπάδι ο πιο καλός·
απ' τη δική του ράχη πιάστηκα· τυλίχτηκα
στη μαλλιάρη κοιλιά του
κι έμεινα εκεί· γερά στα χέρια μου κρατώντας
το πυκνό μαλλί του,
ανάστροφος κρεμιόμουν, κάνοντας μεγάλη
υπομονή».

ι 479–483

4 Τοποθετήστε τα παρακάτω αγγεία στην ιστορική γραμμή. Ποια από αυτά φτιάχτηκαν πριν από το 800 π.Χ. και ποια μετά;

5 Χρησιμοποιήστε ένα από τα αρχαία ελληνικά αλφάβητα που φαίνονται στην εικόνα Π 3.3 για να γράψετε το όνομά σας (Γράφετε από τα αριστερά προς τα δεξιά και από τα δεξιά προς τα αριστερά).

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Κεφάλαιο 4

Η Αρχαϊκή Εποχή Οι αιώνες των μεταρρυθμίσεων 700–480 π.Χ.

Ποιήματα

Τα ποιήματα που έγραψε ο Σόλωνας μας δίνουν πληροφορίες όχι μόνο για τον ίδιο και για τις σκέψεις του, αλλά και για τα προβλήματα που είχε η Αθήνα την εποχή του (αρχές του 6ου αιώνα π.Χ.). Επίσης τα ποιήματα των μεγάλων Σπαρτιατών ποιητών, του **Τυρταίου** και του **Αλκμάνα**, αν και δεν έχουν διασωθεί ολόκληρα, περιέχουν σημαντικές πληροφορίες για την ιστορία της Σπάρτης στην Αρχαϊκή Εποχή. Το παρακάτω απόσπασμα είναι από ποίημα του Σόλωνα που μας το διασώζει ο Πλούταρχος.

Π 4.1

*Και αν λυπήθηκα την πατρίδα μου
Και δε χρησιμοποίησα τη βία του τυράννου,
Λερώνοντας και αμαυρώνοντας τη δόξα μου, δεν ντρέπομαι.
Γιατί έτσι θα νικήσω καλύτερα όλους τους ανθρώπους.*

Πλούταρχος, Σόλων, 14
Μετάφραση: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου

A. Η άνοδος της πόλης-κράτους

Άστυ

Το διοικητικό κέντρο της πόλης-κράτους ονομάζεται **άστυ**. Εκεί κατοικούσαν οι πιο πολλοί κάτοικοι. Το άστυ το προστάτευαν τείχη και στο ψηλότερο σημείο συνήθως βρισκόταν η ακρόπολη (το οχυρωμένο κάστρο).

Κάθε άστυ είχε έκταση όσο μια μικρή σημερινή πόλη με τα περίχωρά της. Ο πληθυσμός ήταν γύρω στα 1.000 άτομα και οι μεγάλες πόλεις-κράτη είχαν μερικές δεκάδες χιλιάδες κατοίκους. Η πόλη-κράτος είχε τη δική της διοίκηση και τους δικούς της νόμους, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως ήταν πάντα και ανεξάρτητη.

Π 4.2

Νόμισμα της Εφέσου όπου απεικονίζεται ελάφι, σύμβολο της Άρτεμις, προστάτιδας θεάς της πόλης. Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Βρετανικό Μουσείο.

Η ελληνική πόλη-κράτος και τα χαρακτηριστικά της

Διάδοση του νομίσματος

Στην αρχή τα νομίσματα δεν είχαν διακόσμηση. Από τις αρχές του 6ου αιώνα π.Χ. είχαν τα σύμβολα της πόλης που τα έφτιαχνε. Οι βασιλιάδες της Λυδίας (Μικρά Ασία), στα μέσα του 7ου αιώνα π.Χ., ήταν αυτοί που χρησιμοποίησαν πρώτοι νομίσματα. Τα πρώτα ελληνικά νομίσματα βρέθηκαν στην Έφεσο της Μικράς Ασίας.

Πριν κυκλοφορήσουν τα πρώτα νομίσματα, η οικονομία βασιζόταν στην ανταλλαγή προϊόντων. Οι άνθρωποι δε χρησιμοποιούν χρήματα για να αγοράσουν και να πουλήσουν προϊόντα, αλλά ανταλλάσσουν προϊόντα: για παράδειγμα, ανταλλάσσουν ζώα με γεωργικά προϊόντα ή με ρούχα. Αυτή η μορφή οικονομικής συναλλαγής υπήρχε στα πρώτα στάδια εξέλιξης των ανθρώπινων κοινωνιών. Σιγά σιγά όμως περιορίστηκε, αφού ανακαλύφθηκε το νόμισμα. Σε μεταγενέστερες περιόδους, η εγκατάλειψη των συναλλαγών με χρήματα και η στροφή στην ανταλλαγή προϊόντων είναι σημάδι οικονομικής κρίσης.

Το νόμισμα έκανε πιο εύκολο το εμπόριο, αφού τα νομίσματα μεταφέρονται εύκολα. Έτσι πολλοί έμποροι απέκτησαν πλούτο και δύναμη.

Π 4.3

Νόμισμα της Φώκαιας όπου απεικονίζεται φώκια, σύμβολο της πόλης. Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Βρετανικό Μουσείο.

Οικονομία

Οι **πολίτες** συνήθως είχαν κτήματα. Ασχολούνταν όμως και με το εμπόριο και τις τέχνες. Οι **μέτοικοι** ασχολούνταν κι αυτοί με το εμπόριο και τις τέχνες (π.χ. κατασκεύαζαν αγγεία), δεν είχαν όμως συνήθως κτήματα. Οι **δούλοι** δούλευαν στα χωράφια ή στα σπίτια και στα μαγαζιά των πολιτών και των μετοίκων. Όταν μια πόλη-κράτος δεν είχε η ίδια κάποια προϊόντα, έκανε εισαγωγές.

Π 4.4

Ασημένιο νόμισμα της Αίγινας όπου απεικονίζεται χελώνα. Η πρώτη πόλη-κράτος στον ελλαδικό χώρο που έκοψε νομίσματα ήταν η Αίγινα. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

B. Αποικισμός – Η ελληνική εξάπλωση στη Μεσόγειο και στον Εύξεινο Πόντο

Τα αίτια εξάπλωσης του αποικισμού

Ετρουρία

Όπως μάθαμε στο κεφάλαιο 3, οι Ετρούσκοι κατοικούσαν στην Ετρουρία, στη βόρεια Ιταλία. Ο πολιτισμός των Ετρούσκων αναπτύχθηκε μετά το 800 π.Χ., όταν τα χωριά της βόρειας Ιταλίας ενώθηκαν. Είχαν 12 πόλεις-κράτη, τις οποίες κυβερνούσαν οι αριστοκράτες. Αυτοί είχαν πολιτικά δικαιώματα και ψήφιζαν έναν ισόβιο πολιτικό και στρατιωτικό ηγεμόνα όλης της Ετρουρίας.

Η οικονομία των πόλεων-κρατών των Ετρούσκων βασιζόταν στη γεωργία, στα ορυκτά (χαλκός, σίδηρος, άργυρος), αλλά και στο εμπόριο. Οι αριστοκράτες ήταν πλούσιοι και ζούσαν πολυτελή ζωή, όπως φαίνεται από τα ευρήματα και ιδιαίτερα από τους τάφους τους.

Με το εμπόριο οι Ετρούσκοι ήρθαν σε στενή επαφή με τους Έλληνες ήδη από τη Γεωμετρική Εποχή. Έφερναν τόσα πολλά ελληνικά προϊόντα, ώστε όταν βρέθηκαν οι πόλεις και τα νεκροταφεία τους, οι αρχαιολόγοι πίστεψαν ότι ήταν ελληνικά. Ορισμένα μάλιστα αγγεία φτιάχτηκαν από Έλληνες τεχνίτες αποκλειστικά για τους Ετρούσκους. Και η ετρουσκική τέχνη όμως έχει επηρεαστεί πολύ από την ελληνική.

Οι Ετρούσκοι προσπάθησαν να επεκταθούν προς τα νότια, αλλά τους σταμάτησαν οι Έλληνες άποικοι της Μεγάλης Ελλάδας (σημερινή νότια Ιταλία, Σικελία) και οι Ρωμαίοι. Τελικά στην Ελληνιστική Εποχή τους νίκησαν και τους υπέταξαν οι Ρωμαίοι.

Π 4.5

ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ-ΚΡΑΤΗ ΤΩΝ ΕΤΡΟΥΣΚΩΝ

Π 4.7

Κεφάλι από πήλινο άγαλμα του Ερμή από την Ετρουρία, τέλος 6ου αιώνα π.Χ. Ρώμη (Ιταλία), Μουσείο Βίλα Τζούλια.

Π 4.6

Ετρουσκικό νεκροταφείο από τον 7ο-6ο αιώνα π.Χ.

Π 4.8

Χάλκινος λέβητας που φτιάχτηκε στην Ετρουρία το 480 π.Χ. Συνδυάζει το ελληνικό σχήμα του αγγείου με την πλούσια διακόσμηση που αγαπούσαν οι Ετρούσκοι. Ρώμη (Ιταλία), Μουσείο Βίλα Τζούλια.

Π 4.9

Πήλινη υδρία που φτιάχτηκε στην Ετρουρία το 500 π.Χ. περίπου και είναι διακοσμημένη με κένταυρους και πήγασους. Χρησιμοποιήθηκε η μελανόμορφη τεχνική που έμαθαν οι Ετρούσκοι από τους Έλληνες αποίκους. Ρώμη (Ιταλία), Μουσείο Βίλα Τζούλια.

Π 4.10

Ομοίωμα πεντηκοντόρου (πλοίο με 50 κουριά).

Κοινωνικές και πολιτικές αναταραχές

Για παράδειγμα, κάποιοι Σπαρτιάτες έφυγαν από τη Σπάρτη ύστερα από ταραχές και ίδρυσαν στη νότια Ιταλική χερσόνησο τον Τάραντα, τη μοναδική σπαρτιατική αποικία.

Οι Μεσσήνιοι βρήκαν και αυτοί καταφύγιο στη Σικελία, όταν η χώρα τους κατακτήθηκε από τους Σπαρτιάτες. Εκεί ίδρυσαν τη Μεσσήνη.

Αλλά και κάτοικοι της Θήρας αναγκάστηκαν να φύγουν από το νησί τους εξαιτίας μιας τρομερής ξηρασίας. Έτσι ίδρυσαν την Κυρήνη στα παράλια της σημερινής Λιβύης, στη βόρεια Αφρική.

Π 4.11

Η Μασσαλία όπως είναι σήμερα. Η Μασσαλία συνέχισε να είναι σημαντική πόλη της περιοχής για πολλούς αιώνες. Σήμερα είναι το σημαντικότερο λιμάνι της Γαλλίας και ένα από τα σπουδαιότερα λιμάνια της Μεσογείου.

Άποικοι και ντόπιοι

Μασσαλία και Φώκαια

Η Φώκαια, ελληνική πόλη-κράτος της Μικράς Ασίας, πήρε το όνομά της από τις φώκιες που ζούσαν στην περιοχή. Ίδρυσε αποικίες και εμπορικούς σταθμούς και κυριάρχησε στους σημαντικότερους εμπορικούς δρόμους της Μεσογείου. Η κυριότερη αποικία της Φώκαιας ήταν η Μασσαλία στις νότιες ακτές της σημερινής Γαλλίας.

Οι Μασσαλιώτες έκαναν με τη σειρά τους εμπορικούς σταθμούς στην Ισπανία, στην Κορσική και στο εσωτερικό της σημερινής Γαλλίας. Πλούτισαν κυρίως με το εμπόριο μετάλλων, ιδιαίτερα με τον κασσίτερο.

Η ΦΩΚΑΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΟΙΚΙΕΣ ΤΗΣ

Π 4.12

Ιερά και αφιερώματα

Οι ανασκαφές στις ελληνικές αποικίες έφεραν στο φως σημαντικούς ναούς και ευρήματα, χαρακτηριστικά αντικείμενα του πολιτισμού που αναπτύχθηκε σ' αυτές.

Π 4.14

Χάλκινη υδρία από την Ποσειδωνία της Κάτω Ιταλίας, 530 π.Χ. Η κάθετη λαβή έχει τη μορφή λιονταριού. Πέστοιμ (Ιταλία), Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Π 4.13

Ο ναός της Ήρας στην Ποσειδωνία της Κάτω Ιταλίας χτίστηκε το 530 π.Χ.

Π 4.15

Μετόπη από ναό στη Σικελία. Ο μυθικός ήρωας Περσέας σκοτώνει το τέρας Γοργώ. Δίπλα του βρίσκεται η Αθηνά που τον βοηθάει. Η Γοργώ κρατάει τον Πήγασο, το φτερωτό άλογο που ξεπήδησε από το λαιμό της, όταν ο ήρωας της έκοψε το κεφάλι.

Η αλληλεπίδραση των πολιτισμών

Κέλτες

Οι Κέλτες ή Κελτοί ήρθαν από την Ασία και απλώθηκαν στην κεντρική Ευρώπη στο τέλος της 2ης χιλιετίας π.Χ. Την περίοδο μετά το 800 π.Χ. προχώρησαν προς τη Βρετανία και είχαν επιρροή σε μεγάλο μέρος της Ευρώπης. Τις περισσότερες πληροφορίες για τον πολιτισμό τους τις έχουμε από τα αρχαιολογικά ευρήματα. Για τους Κέλτες γράφουν αργότερα ο **Ηρόδοτος** και άλλοι συγγραφείς.

«Λίγη ακόμη ιστορία»

Για τους Κέλτες δες τις σ. 6, 7.

Σκύθες

Τους Σκύθες περιγράφει με πολλές λεπτομέρειες ο **Ηρόδοτος**. Οι Σκύθες ήταν νομάδες που από τα βόρεια του Καυκάσου έφτασαν στις δυτικές και βόρειες ακτές του Εύξεινου Πόντου. Στην τέχνη τους ξεχωρίζουν τα μεταλλικά αντικείμενα (όπλα, κοσμήματα). Οι Σκύθες πήραν στοιχεία τόσο από την ελληνική όσο και από την περσική τέχνη. Ήταν πολύ καλοί ιππείς και τοξότες και πολέμησαν ως μισθοφόροι των Αθηναίων. Αν και δεν είχαν γραφή για να ξέρουμε πώς μιλούσαν, είναι πιθανό η γλώσσα τους να συγγενεύει με τα περσικά. Η εκστρατεία του Πέρση βασιλιά Δαρείου Α' εναντίον των Σκυθών περιγράφεται με πολλές λεπτομέρειες από τον Ηρόδοτο.

Γ. Η πόλη-κράτος σε κρίση – Πολιτεύματα και νομοθέτες

Η κυριαρχία των ευγενών – Αριστοκρατία

Νομοθέτες

Με τη γραφή καταγράφηκαν οι αποφάσεις των πολιτών (για παράδειγμα οι νόμοι που εξασφάλιζαν την αυτονομία της πόλης-κράτους). Επίσης γράφτηκε η ιστορία της πόλης-κράτους. Δε γνωρίζουμε όμως πόσοι ήξεραν γραφή και ανάγνωση. Σίγουρα πάντως ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού δε γνώριζε. Ο αρχαιότερος **γραπτός νόμος** ελληνικής πόλης-κράτους προέρχεται από τη Δρήρο, πόλη-κράτος της Κρήτης. Η επιγραφή χρονολογείται τον 7ο αιώνα π.Χ.

Π 4.16

Η επιγραφή με τους νόμους του Δράκοντα, τέλος 5ου αιώνα π.Χ. Αθήνα, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς.

Οι γνωστότεροι νομοθέτες ήταν, όπως θα δούμε, ο **Λυκούργος** στη Σπάρτη, ο **Δράκοντας** και ο **Σόλωνας** στην Αθήνα. Στις αποικίες της Ιταλίας ο νομοθέτης **Ζάλευκος** όρισε πώς τιμωρούνται όσοι έκαναν φόνο και ο μαθητής του **Χαρώνδας** έγραψε νόμους που τιμωρούσαν όσους έλεγαν ψέματα στο δικαστήριο και νόμους για τα συμβόλαια, την κληρονομιά κτλ.

Τυραννίδα

Σημαντικά δημόσια έργα

Οι τύραννοι έκαναν πολλά σημαντικά δημόσια έργα για να είναι αγαπητοί στους πολίτες και για να δείξουν ότι τα έσοδα της πόλης-κράτους (φόροι, δημεύσεις περιουσιών) τα χρησιμοποιούσαν για το καλό της.

Ο **Πολυκράτης**, τύραννος της Σάμου, κατασκεύασε ισχυρό στόλο και επινόησε τη «Σάμαινα», ένα πλοίο με δύο σειρές κουπιά, που μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και σαν πολεμικό και σαν επιβατικό. Με τα κέρδη από το εμπόριο και τους φόρους έκανε σημαντικά έργα. Την εποχή του άρχισε να χτίζεται ο νέος ναός της Ήρας. Ακόμη κατασκεύασε το **Ευπαλίνειο Όρυγμα**, καθώς και ένα κυματοθραύστη μήκους 400 μέτρων στο λιμάνι της πόλης.

Το Ευπαλίνειο Όρυγμα ήταν μια σήραγγα-υδραγωγείο που κατασκευάστηκε μέσα στο βουνό. Είχε μήκος 1.000 μέτρα και τροφοδοτούσε με νερό την πόλη της Σάμου.

Π 4.17

Π 4.18

Αντίγραφο του πλοίου Σάμαινα.

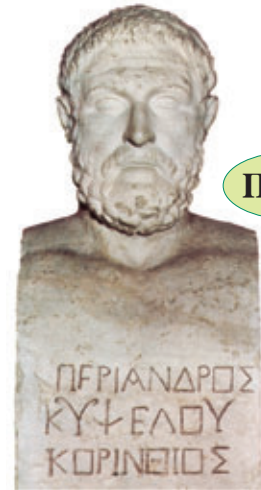
Ο **Περίανδρος**, τύραννος της Κορίνθου, έφτιαξε έναν πολύ ισχυρό στόλο και ίδρυσε πολλές αποικίες στη Λευκάδα, στις ακτές της Ηπείρου και της σημερινής Αλβανίας. Με αυτό τον τρόπο έλεγχε τον εμπορικό δρόμο που οδηγούσε στην ιταλική χερσόνησο και τη Σικελία. Έτσι τα προϊόντα της

Κορίνθου γέμισαν τις αγορές των αποικιών, κυρίως στην Κάτω Ιταλία και στη Σικελία.

Π 4.19

Ο ναός του Απόλλωνα στην Κόρινθο χτίστηκε την εποχή του Περίανδρου.

Π 4.20

Μαρμάρινη προτομή του Περίανδρου. Ρωμαϊκό αντίγραφο από έργο του 4ου αιώνα π.Χ. Βατικανό, Μουσεία του Βατικανού.

Σπάρτη και Λυκούργος – Ολιγαρχία

Το πολίτευμα της Σπάρτης

Τη Σπάρτη τη διοικούσαν τέσσερα όργανα: η Απέλλα, η Γερουσία, οι Βασιλείς και οι Έφοροι.

Απέλλα

Ποιοι: Όλοι οι Σπαρτιάτες πάνω από 30 ετών.
Καθήκοντα: Ψηφίζει τα μέλη της Γερουσίας. Εγκρίνει ή απορρίπτει τους νόμους που παρουσιάζει η Γερουσία.

Γερουσία

Ποιοι: 30 μέλη, τα 28 πάνω από 60 ετών και οι δύο βασιλείς.
Καθήκοντα: Ετοιμάζει τους νόμους και τους παρουσιάζει στην Απέλλα.

Έφοροι

Ποιοι: 5 μέλη που εκλέγονται από την Απέλλα για ένα χρόνο.
Καθήκοντα: Ασκούν όλες τις εξουσίες, είναι υπεύθυνοι για την άμυνα, τις εσωτερικές και εξωτερικές υποθέσεις.

Πελοποννησιακή Συμμαχία

Π 4.21

Στην Πελοποννησιακή Συμμαχία ανήκαν όλες οι πόλεις-κράτη της Πελοποννήσου (εκτός από το Άργος και τις πόλεις της Αχαΐας), καθώς και τα Μέγαρα και η Αίγινα.

Κυλώνειον Άγος
Η κατάρα της Αθηνάς χρησιμοποιήθηκε συχνά ως δικαιολογία για να εξοριστούν από την Αθήνα τα μέλη της ισχυρής αριστοκρατικής οικογένειας των Αλκμεωνιδών.

Σύμφωνα με την παράδοση, οι νόμοι του Δράκοντα ήταν «γραμμένοι με αίμα», δηλαδή ήταν πάρα πολύ αυστηροί. Ακόμη και σήμερα όταν λέμε «δρακόντεια μέτρα», εννοούμε πολύ σκληρά μέτρα.

Η Αθήνα τον 7ο αιώνα π.Χ. – Οι νόμοι του Δράκοντα

Κύλωνας

Για τον Κύλωνα μιλάνε πολύ αργότερα ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης. Από αυτούς μαθαίνουμε ότι το κίνημα που οργάνωσε για να πάρει την εξουσία και να γίνει τύραννος απέτυχε, γιατί τον πολέμησαν όλοι οι Αθηναίοι. Έτσι η Αθήνα δεν απέκτησε τότε τυραννίδα, παρά πολύ αργότερα, με τον Πεισίστρατο.

Ο Κύλωνας δολοφονήθηκε, το ίδιο και οι οπαδοί του, αν και ζήτησαν προστασία (άσυλο) μέσα στο ναό της Αθηνάς στην Ακρόπολη. Η δολοφονία μέσα σε ναό ήταν ιεροσυλία και υπεύθυνη θεωρήθηκε η οικογένεια των Αλκμεωνιδών (Άρχοντας εκείνη την εποχή ήταν ο Αλκμεωνίδης Μεγακλής). Το επεισόδιο αυτό της αθηναϊκής ιστορίας είναι γνωστό ως Κυλώνειον Άγος (κατάρα της θεάς Αθηνάς).

Οι νόμοι του Δράκοντα

Για το έργο του Δράκοντα υπάρχουν κάποιες πληροφορίες, αλλά δεν είμαστε βέβαιοι ποιες από αυτές είναι αληθινές. Σίγουρο είναι πάντως ότι στο Δράκοντα οφείλονται κάποιοι από τους νόμους της Αθήνας που αφορούσαν τους φόνους. Μέχρι τότε όταν ένας Αθηναίος σκότωνε έναν άλλο Αθηναίο, οι συγγενείς του τιμωρούσαν το δολοφόνο μόνοι τους. Με τους νόμους του Δράκοντα τα δικαστήρια αποφασίζουν πλέον εάν κάποιος είναι ένοχος και πώς θα τον τιμωρήσουν.

Οι νόμοι του Δράκοντα [...] ήταν σκληροί, με μεγάλες ποινές. Μια μονάχα ποινή προβλέπανε για κάθε παραβάτη, την ποινή του θανάτου. Γιατί και οι καταδικασμένοι ως αργόσχολοι θανατώνονταν και αυτοί που έκλεβαν λάχανα ή φρούτα έπαιρναν την ίδια ποινή με τους ιερόσυλους και τους φονιάδες. Γι' αυτό έγινε περίφημη αργότερα η φράση πως ο Δράκων δεν έγραψε τους νόμους του με μελάνι, αλλά με αίμα.

Πλούταρχος, Σόλων, 17
Μετάφραση: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου

Π 4.22

Η Αθήνα τον 6ο αιώνα π.Χ. – Από το Σόλωνα στον Κλεισθένη

Σόλωνας

Πολλοί λένε πως ο Σόλων είχε πάρει και από τους Δελφούς αυτή τη μαντεία: «να καθίσεις στη μέση του πλοίου, να αναλάβεις το έργο του κυβερνήτη. Πολλοί Αθηναίοι θα βοηθήσουν».

Πλούταρχος, Σόλων, 14
Μετάφραση: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου

Π 4.23

Σύμφωνα με την αρχαία παράδοση, ο Σόλωνας, για να μην αλλάξει τους νόμους του, έφυγε από την Αθήνα για τη Μικρά Ασία και ζήτησε από τους Αθηναίους να ορκιστούν ότι δε θα τους άλλαζαν για τα επόμενα δέκα χρόνια.

Διαίρεσε τους πολίτες σε τάξεις

Ο Σόλωνας όρισε τον καταστατικό χάρτη της πολιτείας και θέσπισε νέους νόμους. Από τότε οι Αθηναίοι έπαψαν να χρησιμοποιούν τους νόμους του Δράκοντος. [...] Και ρύθμισε το πολίτευμα κατά τον εξής τρόπο: χώρισε τους πολίτες, ανάλογα με το φορολογούμενο εισόδημά τους, σε τέσσερις τάξεις, δηλαδή σε πεντακοσιομέδιμους, ιππείς, ζευγίτες και θήτες.

Αριστοτέλης, Αθηναίων πολιτεία, 7
Μετάφραση: Αλόη Σιδέρη

Π 4.24

1 μέδιμος = 52 λίτρα

Πεντακοσιομέδιμοι: οι πολίτες που η παραγωγή τους έφτανε τους 500 μεδίμους. Αυτοί μαζί με τους ιππείς πλήρωναν τους μεγαλύτερους φόρους.

Ιππείς: οι πολίτες που η παραγωγή τους έφτανε τους 300 μεδίμους. Οι ιππείς έπρεπε να εκτρέφουν και να εκπαιδεύουν ένα άλογο και να συμμετέχουν ως ιππείς στον πόλεμο.

Ζευγίτες: οι πολίτες που η παραγωγή τους έφτανε τους 200 μεδίμους και μπορούσαν να έχουν ένα ζευγάρι ζώα για όργωμα. Οι ζευγίτες έπαιρναν μέρος στον πόλεμο με την οπλιτική φάλαγγα.

Θήτες: οι πολίτες που η παραγωγή τους ήταν μικρότερη από 200 μεδίμους. Αυτοί στρατεύονταν στο πεζικό με ελαφρύ οπλισμό ή στο στόλο ως κωπηλάτες.

Εκκλησία του Δήμου, Βουλή των Τετρακοσίων

Εκκλησία του Δήμου

Ποιοι: Αθηναίοι πολίτες πάνω από 20 ετών.

Καθήκοντα: Ενέκρινε ή απέρριπτε τα σχέδια νόμων που ετοιμάζε η Βουλή.

Βουλή των Τετρακοσίων

Ποιοι: Εκατό βουλευτές από κάθε φυλή. Την εποχή του Σόωνα οι Αθηναίοι χωρίζονταν σε τέσσερις φυλές. Μπορούσαν να εκλεγούν όλοι οι πολίτες, εκτός από τους θήτες.

Καθήκοντα: Ετοιμάζε τους νόμους που ενέκρινε ή απέρριπτε η Εκκλησία του Δήμου.

Γυναίκες

Ο Σόλωνας απαγόρευσε σε αυτούς που διαχειρίζονταν την περιουσία των γυναικών, και ήταν συχνά συγγενείς τους, να τη σπαταλούν. Επίσης περιόρισε το ύψος της προίκας και προσπάθησε να σταματήσει την προικοθηρία και την κατασπατάληση της προίκας από τους συζύγους. Έτσι όρισε ότι η προίκα πηγαίνει μετά το γάμο όχι στο σύζυγο, αλλά στο γιο τού ζευγαριού.

Ανάγλυφη στήλη που απεικονίζει μια γυναίκα στο σπίτι της, 5ος αιώνας π.Χ. Τάραντας (Ιταλία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Π 4.25

Πεισίστρατος

Ο Πεισίστρατος έφτιαξε τον πρώτο μεγάλο ναό της Αθηνάς στην Ακρόπολη και ξεκίνησε την κατασκευή του ναού του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα. Κατασκεύασε επίσης την Ενεάκρουνο και έκανε σημαντικά έργα για την ύδρευση της πόλης. Οι γιοι του Πεισίστρατου κάλεσαν στην Αθήνα ποιητές, συγγραφείς και καλλιτέχνες. Σύμφωνα με την παράδοση, με πρωτοβουλία του ίδιου του Πεισίστρατου, συγκεντρώθηκαν και καταγράφηκαν τα ομηρικά έπη, που ως τότε, όπως είπαμε, μεταδίδονταν προφορικά από γενιά σε γενιά.

Π 4.26

Μελανόμορφη υδρία με γυναίκες που παίρνουν νερό από κρήνη (ίσως από την Ενεάκρουνο), 530 π.Χ. περίπου. Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Βρετανικό Μουσείο. Η Ενεάκρουνος ήταν ένα μικρό κτίριο (μια κρήνη) που είχε εννέα κρουνοί (βρύσες). Οι βρύσες αυτές είχαν τη μορφή κεφαλής λιονταριού και το νερό έτρεχε μέσα από το στόμα τους. Στην Ενεάκρουνο πήγαιναν οι γυναίκες και έπαιρναν νερό με υδρίες. Οι Αθηναίοι χρησιμοποιούσαν τις κρήνες για το λουτρό τους. Το νερό έφτανε στην κρήνη σε πήλινους σωλήνες, που σχημάτιζαν έναν αγωγό.

Υδρία
Από τη λέξη ύδωρ
(νερό). Αγγείο
για τη μεταφορά
νερού.

Π 4.27

Πήλيني αγωγοί που βρέθηκαν πρόσφατα στη διάρκεια ανασκαφών για την κατασκευή του Μετρό στην Αθήνα.

Μέτρα για τους φτωχούς

Π 4.28

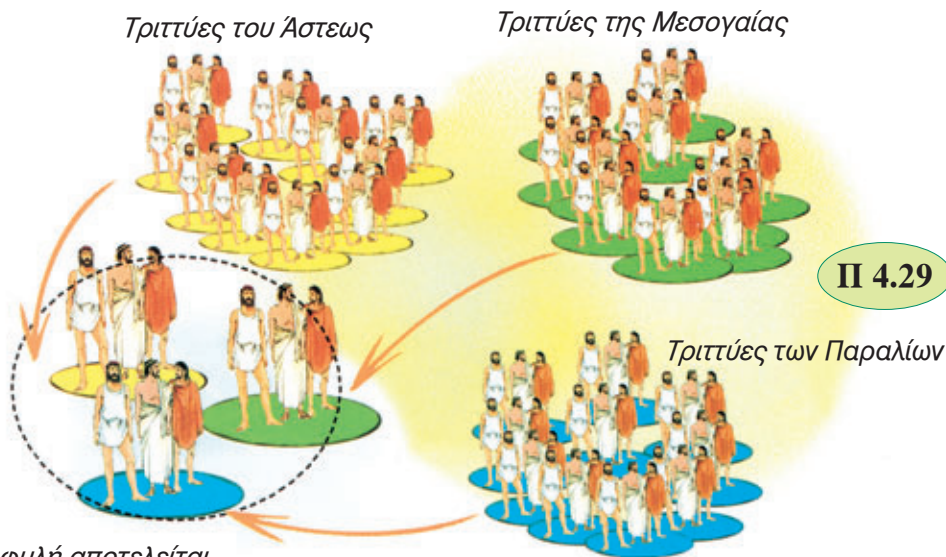
Γενικά ήταν φιλόανθρωπος [ο Πεισίστρατος] και πράος και ευσπλαχνικός στους παραβάτες και μάλιστα δάνειζε χρήματα στους απόρους για τις εργασίες τους, ώστε να συντηρούνται ενόσω καλλιεργούσαν τη γη. Κι αυτό το έκανε για δύο λόγους: και για να μην παραμένουν στο άστυ αλλά να είναι διεσπαρμένοι στην ύπαιθρο και για να έχουν κάποιους πόρους ώστε να επιδίδονται στις δικές τους υποθέσεις και να μην έχουν την επιθυμία αλλά ούτε και το χρόνο να ασχολούνται με τα κοινά. Συνάμα όμως αυξάνονταν και οι δικές του πρόσοδοι, εφόσον οι αγροί καλλιεργούνταν επιμελώς, διότι εισέπραττε ως φόρο το ένα δέκατο της εσοδείας.

Αριστοτέλης, Αθηναίων πολιτεία, 16
Μετάφραση: Αλόη Σιδέρη

Οι μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη (508–507 π.Χ.) Η πορεία προς τη δημοκρατία

Δέκα νέες φυλές

Ο Κλεισθένης διαίρεσε την κάθε μία από τις δέκα φυλές σε τρία μέρη που τα ονόμασε **τριπτύες**. Η μία τριπτύα είχε πολίτες από το Άστυ, η άλλη από τα Παράλια και η τρίτη από τη Μεσογαία. Σε κάθε μία από τις 30 τριπτύες ανήκαν ένας ή περισσότεροι **δήμοι**, οικισμοί δηλαδή πολιτών. Με τον πολύπλοκο αυτό τρόπο ο Κλεισθένης οργάνωσε τις φυλές της Αθήνας ώστε στην καθεμιά ανήκαν άνθρωποι που κατοικούσαν σε διαφορετικά σημεία της Αττικής.

Κάθε φυλή αποτελείται από τρεις τριπτύες, μία από κάθε περιοχή.

Ο δήμος, με επικεφαλής το δήμαρχό του, χειριζόταν τις δικές του τοπικές υποθέσεις και τηρούσε μητρώο δημοτών. Αυτό το μητρώο ήταν ο κυριότερος τρόπος για να βρεθεί ποιος ήταν και ποιος δεν ήταν Αθηναίος πολίτης.

Οι Αθηναίοι δεν είχαν επίθετο. Έτσι ήταν συνηθισμένο να αναφέρεται κάποιος με το όνομα του πατέρα του πλάι στο δικό του, καθώς και με το όνομα του δήμου στον οποίο ανήκε. Για παράδειγμα, **Κίμων Μιλτιάδου Λακιάδης** είναι ο Κίμωνας, ο γιος του Μιλτιάδη, από το δήμο Λακίας και **Περικλής Ξανθίππου Χολαργεύς** είναι ο Περικλής, ο γιος του Ξανθίππου, από το δήμο Χολαργού.

Οστρακισμός

Κατά τη διαδικασία του οστρακισμού οι Αθηναίοι μπορούσαν να χαράζουν μια φορά το χρόνο πάνω σε ένα όστρακο (σπασμένο κομμάτι από πήλινο αγγείο) το όνομα ενός πολίτη που πίστευαν ότι είναι επικίνδυνος για τα συμφέροντα της πόλης-κράτους. Εκείνος που το όνομά του ήταν γραμμένο στα περισσότερα όστρακα εξοριζόταν από την Αθήνα για δέκα χρόνια.

Π 4.30

Όστρακα από την Αγορά της Αθήνας με χαραγμένα τα ονόματα του Αριστείδα και του Μεγακλή, 5ος αιώνας π.Χ. Αθήνα, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς.

4. Ιερά, μαντεία και αγώνες Εκδηλώσεις πολιτιστικής ενότητας

Θρησκεία

Κοσμογονία

Για τη γέννηση του κόσμου υπάρχουν πολλοί μύθοι. Ο πιο γνωστός απ' αυτούς λέει ότι το Χάος έκανε τη Γαία (Γη) και από αυτήν γεννήθηκε ο Ουρανός. Από την ένωση της Γης και του Ουρανού γεννήθηκαν οι Τιτάνες, οι Κύκλωπες (τέρατα με ένα μάτι) και οι Εκατόγχειρες (τέρατα με 100 χέρια και 50 κεφάλια).

Ο πιο νέος από τους Τιτάνες, ο Κρόνος, έδωξε τον πατέρα του και έγινε ο κύριος του κόσμου. Ενώθηκε με την αδελφή του, τη Ρέα, και γεννήθηκαν ο Ποσειδώνας, ο Άδης, ο Δίας, η Ήρα, η Δήμητρα και η Εστία. Ο πιο νέος γιος του, ο Δίας, παραμέρισε τον πατέρα του και έγινε ο βασιλιάς των θεών και των ανθρώπων. Από την ένωσή του με την αδελφή του, την Ήρα, και άλλες μικρότερες θεότητες γεννήθηκαν ο Ήφαιστος, ο Απόλλωνας, ο Ερμής, η Αθηνά, η Άρτεμη, ο Άρης και η Αφροδίτη. Οι θεοί του **Δωδεκάθεου** είναι τα παιδιά του Κρόνου και του Δία.

Το Δωδεκάθεο υπήρχε σε όλες τις πόλεις-κράτη. Όμως η λατρεία των θεών διαφέρει από πόλη σε πόλη. Επίσης σε ορισμένες περιοχές τη θέση της Εστίας έπαιρνε ο Διόνυσος.

Εκτός από τους δώδεκα θεούς υπήρχαν και άλλες θεότητες: η Περσεφόνη, ο Πάνας, οι Μούσες (που προστάτευαν τις τέχνες), οι Μοίρες (που έλεγαν το μέλλον), οι Νηρηίδες και ο Τρίτωνας (θεότητες της θάλασσας), οι Νύμφες (θεότητες του δάσους, των λιμνών και των ποταμών) και πολλές άλλες. Οι ποταμοί αλλά και ουράνια σώματα, όπως ο Ήλιος και η Σελήνη, θεωρούνταν θεοί. Πολλές ακόμη θεότητες υπήρχαν από παλιά σε κάθε τόπο χωριστά.

Π 4.31

Μαντεία

Οι άνθρωποι πίστευαν ότι μπορούν να ξέρουν το μέλλον τους με τη βοήθεια της μαντικής τέχνης. Η μαντική έχει μεγάλη σχέση με τη θρησκεία. Οι αρχαίοι άνθρωποι πίστευαν ότι οι θεοί ορίζουν το μέλλον κι έτσι πήγαιναν στους ιερείς για να το μάθουν. Κάποια ιερά ήταν και μαντεία. Τα δύο σημαντικότερα ήταν το ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς της Φωκίδας και το ιερό του Δία στη Δωδώνη της Ηπείρου.

Στους Δελφούς, σύμφωνα με την αρχαία παράδοση, η **Πυθία**, η ιέρεια του Απόλλωνα, λουζόταν στην Κασταλία Πηγή. Μετά καθόταν πάνω σε έναν τρίποδα μέσα στο ναό του Απόλλωνα και έλεγε διάφορες ακατανόητες φράσεις. Αυτές τις φράσεις ύστερα τις εξηγούσαν οι ιερείς. Η σημασία του ιερού ήταν μεγάλη για τον ελληνικό κόσμο, επειδή οι πολιτικές αποφάσεις βασιζόνταν συχνά στους χρησμούς της Πυθίας.

Κεφάλι από χρυσελεφάντινο άγαλμα του Απόλλωνα, 6ος αιώνας π.Χ. Δελφοί (Στερεά Ελλάδα), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Πανελλήνιοι αγώνες

Σπουδαίο γεγονός

Ο Έλληνας συγγραφέας του 2ου αιώνα μ.Χ. Λουκιανός γράφει για τη συμμετοχή στους αγώνες.

Π 4.32

Και παρακινούμε τους ανθρώπους να γυμνάζουν το σώμα τους, όχι μόνο για τους αγώνες, για να μπορούν να κερδίσουν τα έπαθλα –άλλωστε πολύ λίγοι απ' αυτούς φτάνουν εκεί–, αλλά για να κερδίσουν ένα μεγαλύτερο καλό απ' αυτό για ολόκληρη την πόλη και για τους ίδιους τους ανθρώπους.

Λουκιανός, Ανάχαρις

Ολυμπιακοί Αγώνες

Κανόνες

- Όλες οι πόλεις-κράτη ήταν υποχρεωμένες να μην κάνουν πόλεμο όσο διαρκούσαν οι Αγώνες (εκεχειρία).
- Μπορούσαν να συμμετέχουν όλοι οι Έλληνες (όσοι βέβαια ήταν ελεύθεροι και είχαν γεννηθεί από ελεύθερους γονείς) από την Ασία μέχρι το Γιβραλτάρ και από τα παράλια της Αφρικής μέχρι τον Εύξεινο Πόντο. Απαγορευόταν να συμμετέχουν οι ξένοι και οι δούλοι.
- Απαγορευόταν στις γυναίκες να παρακολουθήσουν τα αγωνίσματα και να πάρουν μέρος σε αυτά. Η μόνη γυναίκα που της επιτρεπόταν να παρακολουθήσει ήταν μια ιέρεια. Υπήρχαν πάντως άλλοι αγώνες ειδικά για γυναίκες, που γίνονταν για να τιμήσουν τη θεά Ήρα κάθε τέσσερα χρόνια. Οι αγώνες αυτοί ονομάζονταν Ηραϊά.
- Κάθε αθλητής που ήθελε να πάρει μέρος στους αγώνες έπρεπε να μείνει στην περιοχή πριν από τους αγώνες. Η προπόνηση κρατούσε ένα μήνα και οι κριτές των αγώνων παρακολουθούσαν τους αθλητές. Οι κριτές έλεγαν στη συνέχεια ποιοι είχαν προπονηθεί καλά και είχαν συμπεριφερθεί σωστά. Αυτοί μόνο συμμετείχαν στους αγώνες.

Υπήρχαν διάφορα αγωνίσματα: αγώνες δρόμου, πάλη, πυγμαχία, παγκράτιο (πάλη και πυγμαχία μαζί), ιππικά αγωνίσματα, πένταθλο (άλμα, αγώνας δρόμου, ακόντιο, δίσκος, πάλη). Οι νικητές στεφανώνονταν με ένα στεφάνι αγριελιάς.

Π 4.33

Σκηνή πάλης που διακοσμεί ερυθρόμορφο αμφορέα, 530 π.Χ. Βερολίνο (Γερμανία), Αρχαιολογικό Μουσείο.

Π 4.34

Σκηνή από αγώνα δρόμου. Διακοσμεί μελανόμορφο αμφορέα, 6ος αιώνας π.Χ. Νέα Υόρκη (ΗΠΑ), Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης.

Η μόνη γυναίκα που παρακολούθησε τους Αγώνες και δεν τιμωρήθηκε ήταν η Καλλιπάτειρα. Μπήκε στο στάδιο ντυμένη με ανδρικά ρούχα για να δει το γιο της να αγωνίζεται. Μετά τη νίκη του γιου της πήδηξε τον περίβολο. Αλλά έπεσαν από πάνω της τα ρούχα της και φάνηκε ότι ήταν γυναίκα. Οι Ελλανοδίκες (δηλαδή οι κριτές των αγώνων) όμως δεν την τιμώρησαν, επειδή όλοι στην οικογένειά της (πατέρας, αδελφός, γιος) ήταν ολυμπιονίκες.

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Επίκτητος μιλάει για τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ο Επίκτητος ήταν σημαντικός φιλόσοφος του 1ου αιώνα μ.Χ. Τη διδασκαλία του τη γνωρίζουμε χάρη στο συγγραφέα Αρριανό που έζησε το 2ο αιώνα μ.Χ.

Π 4.35

*Πολλά ενοχλητικά και κουραστικά πράγματα
υπάρχουν στη ζωή· και στους Ολυμπιακούς Αγώνες
δεν είναι το ίδιο άσχημα τα πράγματα;
Δε σε ψήνει η ζέστη; Δε σε τσαλαπατάει το πλήθος;
Δεν είναι δύσκολο να πλυθείς;
Η βροχή δε σε μουσκεύει ως το κόκαλο;
Δε σε πειράζει ο θόρυβος, η φασαρία και οι άλλες ενοχλήσεις;
Κι όμως μου φαίνεται πως άνετα,
μετά χαράς μάλιστα, τ' ανέχεσαι όλα αυτά,
μόλις σκεφτείς το μοναδικό θέαμα που θ' αντικρίσεις.*

Αρριανός, *Επικτήτου διατριβή*

Ε. Τέχνες και γράμματα – Οι πόλεις ανταγωνίζονται και συναγωνίζονται

Π 4.36

Εμπόριο και πήλινα αγγεία

Μελανόμορφη και ερυθρόμορφη τεχνική

Στη μελανόμορφη τεχνική οι μορφές (ζώα, άνθρωποι) ζωγραφίζονται μαύρες πάνω στην κόκκινη επιφάνεια του πηλού. Οι λεπτομέρειες των μορφών (π.χ. μάτια, στόμα) χαραζονται με αιχμηρό εργαλείο.

*Μελανόμορφος αμφορέας.
Ο Ηρακλής παλεύει με το λιοντάρι της Νεμέας,
525–515 π.Χ. Μπρέσκια (Ιταλία), Δημοτικό Μουσείο.*

Π 4.37

Στην ερυθρόμορφη τεχνική οι μορφές έχουν το κόκκινο χρώμα του πηλού, ενώ το υπόλοιπο αγγείο βάφεται μαύρο. Μαύρες βάφονται και οι λεπτομέρειες και τα σχέδια (π.χ. φυτά) που συμπληρώνουν τη διακόσμηση των αγγείων.

Ερυθρόμορφος κρατήρας. Ο Ύπνος και ο Θάνατος μεταφέρουν το νεκρό Σαρπηδόνα, 515–510 π.Χ. Νέα Υόρκη (ΗΠΑ), Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης.

Θεοί, ήρωες (π.χ. από την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*) αλλά και σκηνές της καθημερινής ζωής ζωγραφίζονται πάνω στα αγγεία, τα οποία φτάνουν σχεδόν σε κάθε άκρη της Μεσογείου.

Αυτό που πρέπει να θυμόμαστε είναι ότι τα αγγεία με παραστάσεις ήταν πολύ λίγα σε σχέση με αυτά που δεν είχαν καμία διακόσμηση. Τα διακοσμημένα αγγεία ήταν ακριβά. Τα αγόραζαν συνήθως οι πλούσιοι είτε για το σπίτι τους είτε για να τα αφιερώσουν στο ναό κάποιου θεού είτε για να τα βάλουν σε τάφους. Πολλοί μάλιστα από τους πλούσιους έκαναν ειδική παραγγελία στους κεραμείς.

Φτιάχνουν ωραία αγγεία

Κανένας από τους αρχαίους συγγραφείς δεν περιγράφει πώς φτιάχνεται ένα αγγείο. Ό,τι ξέρουμε το ξέρουμε από τα ερείπια κεραμικών κλιβάνων (φούρνων) που βρήκαν οι αρχαιολόγοι και από εικόνες πάνω σε αγγεία που δείχνουν κεραμείς να εργάζονται.

Π 4.39

Κεραμέας που κολλάει τις λαβές σε αγγείο. Παράσταση από ερυθρόμορφο αγγείο.

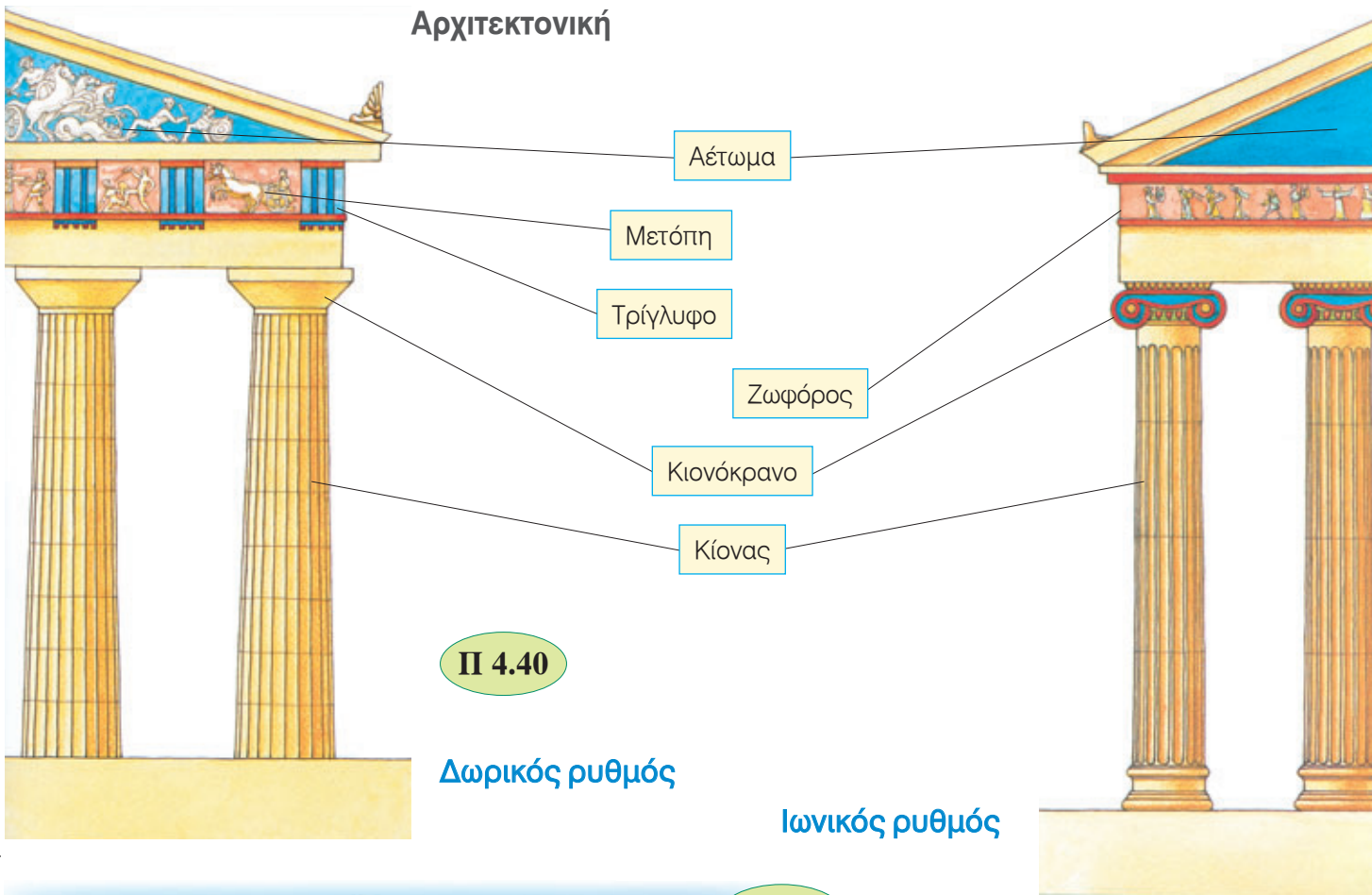

Π 4.38

Σκηνή από κορινθιακό πήλινο πιάτο που αφιέρωσε κάποιος κεραμέας σε ιερό. Εικονίζεται η διαδικασία παραγωγής του πηλού, 580 π.Χ. Βερολίνο (Γερμανία), Κρατικά Μουσεία.

Αρχιτεκτονική

Π 4.40

Δωρικός ρυθμός

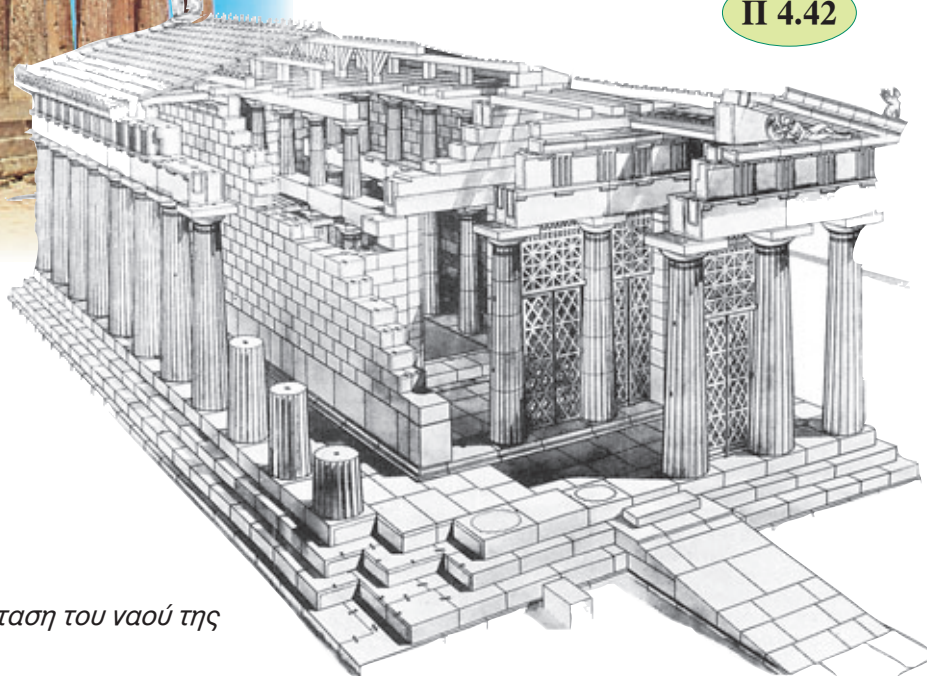
Ιωνικός ρυθμός

Π 4.41

Ο ναός της Αφαιάς στην Αίγινα. Ο δωρικός αυτός ναός χτίστηκε γύρω στο 500 π.Χ.

Π 4.42

Γλυπτική: το μάρμαρο που μιλάει

Κούροι και κόρες

Από τον 6ο κυρίως αιώνα π.Χ. οι γλύπτες κατάφεραν να φτιάξουν αγάλματα, που έμοιαζαν έτοιμα να περπατήσουν. Αυτά ονομάζονται κούροι και κόρες. Οι **κούροι** είναι νέοι όρθιοι άντρες, συνήθως γυμνοί. Το αριστερό τους πόδι βγαίνει μπροστά, σαν να περπατούν.

Οι **κόρες** είναι νέες γυναίκες και κρατούν ένα πουλί, ένα λουλούδι ή ένα φρούτο στο ένα χέρι. Με το άλλο κρατούν την άκρη του φορέματός τους. Φορούν πολύχρωμα ρούχα, κοσμήματα και έχουν πλούσια χτενίσματα. Σήμερα τα χρώματα πάνω στα αγάλματα έχουν ξεθωριάσει. Έτσι, ενώ ήταν βαμμένα, εμείς τα βλέπουμε λευκά.

Π 4.43

Τον 7ο αιώνα π.Χ. οι γλύπτες φτιάχνουν αγάλματα που μοιάζουν ακίνητα και τα μαλλιά τους είναι σαν περούκα. Αυτά ονομάζονται «δαιδαλικά», γιατί ο μύθος λέει πως ο Δαίδαλος ήταν ο πρώτος που έφτιαξε αγάλματα που έμοιαζαν με ανθρώπους. Οι Έλληνες γλύπτες επηρεάστηκαν πολύ από παρόμοια αγάλματα που φτιάχνονταν στην Αίγυπτο. Η «κυρία της Οσέρ», 630 π.Χ. Παρίσι (Γαλλία), Μουσείο του Λούβρου.

Π 4.44

Κούρος που κρατάει ένα μοσχαραάκι, προσφορά στους θεούς, 570 π.Χ. Βρέθηκε στην Ακρόπολη της Αθήνας. Αθήνα, Μουσείο Ακροπόλεως.

Π 4.45

Κόρη που φοράει πέπλο από την Ακρόπολη της Αθήνας, μέσα του αιώνα π.Χ. Αθήνα, Μουσείο Ακροπόλεως. Στην αριστερή πλευρά της εικόνας βλέπουμε ένα επιζωγραφισμένο αντίγραφο του πρωτότυπου έργου. Κέμπριτζ (Μεγάλη Βρετανία), Μουσείο Κλασικής Αρχαιολογίας.

Π 4.46

Εκτός από τους κούρους και τις κόρες, την εποχή αυτή στήνουν πάνω στους τάφους και ορθογώνιες λίθινες πλάκες (επιτύμβιες στήλες), που συχνά απεικονίζουν το νεκρό ως αθλητή ή πολεμιστή, ενώ οι νεκρές γυναίκες απεικονίζονται συνήθως ντυμένες και καθιστές.

*Επιτύμβια στήλη πολεμιστή.
Ίσως ανήκε στην οικογένεια των
Αλκμεωνιδών, 540 π.Χ.
Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.*

Ποίηση, επιστήμες και φιλοσοφία

Λυρική ποίηση

Ας δούμε μερικούς λυρικούς ποιητές:

Αρχίλοχος

Ο Αρχίλοχος γεννήθηκε στην Πάρο στις αρχές του 7ου αιώνα π.Χ. Επειδή ήταν φτωχός, έγινε μισθοφόρος και πήγε να πολεμήσει στη Θάσο και στην Εύβοια. Στα ποιήματά του, που είναι ενάντια στον πόλεμο, μιλάει για τις περιπέτειές του. Κάποτε ο ποιητής, όταν πολεμούσε στη Θάσο, παράτησε την ασπίδα του και το έβαλε στα πόδια. Αλλά δεν ντρέπεται γι' αυτό.

Π 4.47

*Σαν ποιος Θρακιώτης το σκουτάρι μου να χαίρεται, που αφήκα,
αθέλητά μου –κι ήταν όμορφο πολύ– σε κάποιο θάμνο;
Μα γλίτωσα! Πολύ που νοιάζομαι για το σκουτάρι εκείνο!
Ας πάει κατά γκρεμού! Καλύτερο θα βρω και θ' αγοράσω!*

Αρχίλοχος
Μετάφραση: Ι. Θ. Κακριδής

Π 4.48

Αναπαράσταση αρχαίων μουσικών οργάνων.

Π 4.49

Μουσικοί. Πήλινα αγαλματίδια, 3ος αιώνας π.Χ. Παρίσι (Γαλλία), Μουσείο του Λούβρου.

Σαπφώ

Η Σαπφώ γεννήθηκε στη Λέσβο και καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια. Εξορίστηκε από τους πολιτικούς αντιπάλους της οικογένειάς της και πήγε στη Σικελία. Όταν γύρισε στην πατρίδα της, ίδρυσε μια σχολή μουσικής και χορού. Τα ποιήματά της άρεσαν πολύ σε όλους τους Έλληνες. Γι' αυτό της έστησαν αγάλματα σε πολλές πόλεις. Η Σαπφώ τραγούδησε για τη φύση και τον έρωτα.

Στο παρακάτω απόσπασμα η ποιήτρια, για να βρει βοήθεια, υψώνει την προσευχή της στην Αφροδίτη.

Π 4.50

*Σε στολισμένο θρόνο εσύ που κάθεσαι
και πλέκεις δόλους, Αφροδίτη αθάνατη,
μη βασανίζεις την ψυχή μου, Δέσποινα,
μ' έγνοιες και βάσανα.
Μόν' έλα εδώ, όπως ήρθες κι άλλοτε,
που από μακριά το κάλεσμά μου τ' άκουσες
κι αφήκες το παλάτι του πατέρα σου,
κι έζεψες να 'ρθεις
το χρυσό σου το αμάξι. Κι όμορφα σου τό 'σερναν
γοργά στρουθιά φτεροκοπώντας σβέλτα
από ψηλά, στη μαύρη γης ολόγυρα,
μες στον αιθέρα.*

Σαπφώ
Μετάφραση: Ι. Θ. Κακριδής

Αλκαίος

Ο Αλκαίος γεννήθηκε και αυτός στη Λέσβο και καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια. Εξορίστηκε από τους τυράννους της πόλης του και πήγε στη Λυδία και στην Αίγυπτο. Σε ένα από τα πολιτικά του ποιήματα παρομοιάζει την πόλη-κράτος, που την κυβερνά ο τύραννος, σαν το καράβι που το χτυπάει η φουρτούνα. Έγραψε επίσης και ύμνους για τους θεούς, για τον έρωτα, για τα συμπόσια.

*Η Σαπφώ και ο Αλκαίος
σε παράσταση από
ερυθρόμορφο αγγείο,
480 π.Χ. Μόναχο
(Γερμανία), Κρατική
Αρχαιολογική Συλλογή.*

Π 4.51

Η Σαπφώ σε παράσταση από ερυθρόμορφη υδρία του 5ου αιώνα π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Π 4.52

ΣΤ. Το Περσικό Βασίλειο και οι σχέσεις του με τους Έλληνες

Άλλες πηγές

Το κυριότερο κείμενο εκτός από το έργο του Ηρόδοτου που σώθηκε και αναφέρεται στα Περσικά είναι η τραγωδία *Πέρσαι* του **Αισχύλου** (525–456 π.Χ.), η οποία παρουσιάστηκε το 472 π.Χ. Το έργο έχει θέμα τη ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.) και την ήττα των Περσών. Ο Αισχύλος είχε πολεμήσει στη ναυμαχία της Σαλαμίνας, αλλά και στη μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.).

Οι Πέρσες και το βασίλειό τους

Σατράπες

Οι σατράπες είχαν την εμπιστοσύνη του βασιλιά. Συχνά ήταν συγγενείς του. Ήταν υποχρεωμένοι να ακολουθούν το βασιλιά με το στρατό στις εκστρατείες και να μαζεύουν τους φόρους. Σε διάφορες περσικές επιγραφές καταγράφονται κατά καιρούς οι σατραπείες του Περσικού Βασιλείου.

Μια από τις παλιότερες καταγραφές των περσικών σατραπειών υπάρχει στην επιγραφή του Δαρείου Α΄.

Π 4.53

Ανάγλυφο από την Περσέπολη (Ιράν), στο οποίο απεικονίζεται ένας Μήδος αξιωματούχος ανάμεσα σε δύο Πέρσες. Βρίσκεται στη βόρεια σκάλα που οδηγούσε στην αίθουσα ακροάσεων του Δαρείου Α΄, 5ος αιώνας π.Χ.

Π 4.54

Ο Δαρείος ο βασιλιάς λέει: Αυτές είναι οι χώρες που ανήκουν σε μένα και με την ευλογία του Άχουρα Μάζδα είμαι βασιλιάς τους: Περσία, Ελάμ, Βαβυλωνία, Ασσυρία, Αραβία, Αίγυπτος, αυτές που βρίσκονται δίπλα στη θάλασσα, Σάρδεις, Ιωνία, Μηδία, Αρμενία, Καππαδοκία, Παρθία, Δραγγιανή, Αρεία, Χορασμία, Βακτρία, Σογδιανή, Γκαντάρα, Σκυθία, Σατταγυδία, Αραχωσία, Μάκα. Στο σύνολό τους 23 σατραπείες.

Ο Δαρείος ο βασιλιάς λέει: αυτές είναι οι χώρες που ανήκουν σε μένα. Με την ευλογία του Άχουρα Μάζδα είναι οι κτήσεις μου, μου πληρώνουν φόρο υποτέλειας, υπακούουν σε ό,τι τους προστάζω μέρα και νύχτα.

Απόσπασμα από την επιγραφή του Δαρείου Α΄, 5ος αιώνας π.Χ.

Π 4.55

ΟΙ ΣΑΤΡΑΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

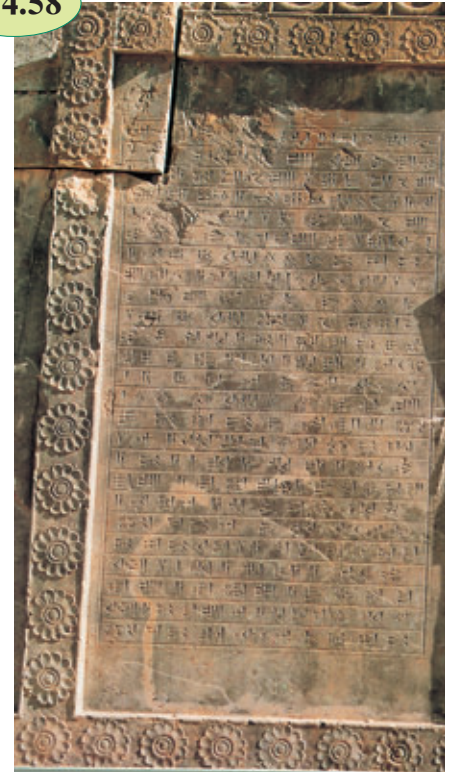
Ένας από τους πιο γνωστούς δρόμους του Περσικού Βασιλείου ήταν η Βασιλική Οδός, που ένωνε τις Σάρδεις, πρωτεύουσα της Λυδίας, με τα Σούσα και την Περσέπολη, όπου έμενε ο Πέρσης βασιλιάς.

Περσικές επιγραφές

Βασική πηγή για την ιστορία του Περσικού Βασιλείου είναι οι επιγραφές των Περσών βασιλιάδων. Είναι γραμμένες σε σφηνοειδή γραφή. Πολύ συχνά το κείμενο στην περσική γλώσσα συνοδεύεται από μετάφραση σε κάποια γλώσσα από αυτές που μιλούσαν οι διάφοροι υποτελείς λαοί.

Π 4.58

Π 4.56

Ο Ξέρξης ο βασιλιάς διακηρύσσει: Με τη θέληση του Άχουρα Μάζδα τέτοια είναι η διακυβέρνησή μου. Είμαι φίλος του δικαίου. Του άδικου δεν είμαι φίλος. Δεν επιθυμώ ο αδύνατος να παθαίνει ζημιά από το δυνατό ούτε επιθυμώ ο δυνατός να ζημιώνεται από τον αδύνατο. Επιθυμώ το δίκαιο. Δεν είμαι φίλος όσων ψεύδονται. [...] Όποιος συνεργάζεται, ανάλογα με το πόσο συνεργάζεται, τόσο τον σέβομαι. Όποιος προσπαθεί να βλάψει, ανάλογα με το πόσο έβλαψε, τόσο τον τιμωρώ.

Απόσπασμα από τρίγλωσση επιγραφή του Ξέρξη Α' στην Περσέπολη, 5ος αιώνας π.Χ.

Στις επιγραφές βλέπουμε την εικόνα που είχαν οι Πέρσες βασιλιάδες για τον εαυτό τους.

Π 4.57

Είμαι ο Δαρείος, ο μεγάλος βασιλιάς, βασιλιάς των βασιλιάδων, βασιλιάς σε χώρες κάθε είδους ανθρώπων, βασιλιάς της απέραντης γης [...].

Απόσπασμα από την επιγραφή στον τάφο του Δαρείου Α', 5ος αιώνας π.Χ.

Η «Βαβυλωνιακή Επιγραφή» του Ξέρξη Α' στην Περσέπολη (Ιράν), 5ος αιώνας π.Χ.

Οι ελληνικές πόλεις-κράτη στη σφαίρα επιρροής του Περσικού Βασιλείου

Το Βασίλειο των Λυδών

Πρωτεύουσα ήταν οι **Σάρδεις**. Ο γνωστότερος και ισχυρότερος βασιλιάς των Λυδών ήταν ο **Κροίσος**, ένας από τους πιο πλούσιους ηγεμόνες της αρχαιότητας. Ο πλούτος του προερχόταν όχι μόνο από τους φόρους που πλήρωναν οι υποτελείς πληθυσμοί αλλά και από το χρυσό που έβγαζε από τον ποταμό **Πακτωλό**. Ο Κροίσος έκοψε τα πρώτα χρυσά νομίσματα.

Π 4.59

Ανάμεσα στους κατοίκους του Λυδικού Βασιλείου και σε αυτούς των ελληνικών πόλεων-κρατών της δυτικής Μικράς Ασίας υπήρχαν πολλές επαφές. Οι Λυδοί έμαθαν στους Έλληνες νέες τεχνικές κατασκευής κοσμημάτων και μεταλλικών αγγείων. Τους γνώρισαν καινούργια μουσικά όργανα και τον τρόπο που παίζονται. Επηρέασαν επίσης και την αρχιτεκτονική των ιωνικών πόλεων. Οι Έλληνες έμαθαν στους Λυδούς νέους τρόπους διακόσμησης των πήλινων αγγείων. Μέσα από τις επαφές αυτές οι Λυδοί γνώρισαν το ελληνικό δωδεκάθεο.

Π 4.60

Για τον Σόλωνα
δες τις
σ. 70, 71.

Ο Κροίσος στην πυρά. Παράσταση από πήλινο αμφορέα του 500 π.Χ. Παρίσι (Γαλλία), Μουσείο του Λούβρου.

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ο νομοθέτης Σόλωνας, όταν έφυγε από την Αθήνα, πήγε στην αυλή του Κροίσου. Ο Κροίσος τον ρώτησε εάν έχει δει πιο ευτυχισμένο άνθρωπο από αυτόν. Ο Σόλωνας του απάντησε «μηδένα προ του τέλους μακάριζε», δηλαδή «κανένα άνθρωπο μην θεωρείς ευτυχισμένο πριν δεις το τέλος του». Ο Κροίσος θύμωσε με την απάντηση του Σόλωνα. Αργότερα όμως νικήθηκε από το στρατό του Κύρου Β' και ο Πέρσης βασιλιάς αποφάσισε να τον κάψει ζωντανό. Μόλις ο Κροίσος είδε να τον ζώνει η φωτιά, θυμήθηκε τα λόγια του Αθηναίου νομοθέτη και φώναξε «Σόλων, Σόλων, Σόλων». Τότε ο Κύρος ζήτησε να μάθει από τον Κροίσο γιατί φωνάζει το Σόλωνα. Μόλις έμαθε γιατί, άλλαξε γνώμη και χάρισε στον Κροίσο τη ζωή από φόβο, μήπως οι θεοί τον τιμωρήσουν για την υπερβολική περηφάνια του.

Ιωνία

Σύμφωνα με τις περσικές πηγές, οι κάτοικοι των ελληνικών πόλεων-κρατών της δυτικής Μικράς Ασίας λέγονται **Γιάουνα**, δηλαδή Ίωνες, και η περιοχή Ιωνία. Και σε άλλες γλώσσες, όπως στην αραβική και στην τουρκική, η λέξη «Γιουνάν» (Yunan), που σημαίνει Ίωνας, χρησιμοποιείται για τους Έλληνες.

Οι Περσικοί Πόλεμοι (492–479 π.Χ.)

Δαρείος Α'

Π 4.61

Στο βασιλιά Δαρείο ήρθε η είδηση πως οι Σάρδεις έπεσαν στα χέρια των Αθηναίων και των Ίωνων και πυρπολήθηκαν από αυτούς [...] λένε λοιπόν πως πρώτα πρώτα, μόλις πήρε αυτές τις πληροφορίες, δε στάθηκε καθόλου στους Ίωνες (γιατί ήξερε καλά πως θα τιμωρηθούν οπωσδήποτε για την επανάστασή τους), αλλά ρώτησε ποιοι είναι αυτοί οι Αθηναίοι, κι όταν τον κατατόπισαν, ζήτησε το τόξο του, το όπλισε με ένα βέλος και τόξεψε ψηλά στον ουρανό λέγοντας: «Δία, ε και να μου δοθεί η χάρη να πάρω εκδίκηση από τους Αθηναίους». Κι ύστερα από αυτά τα λόγια του πρόσταξε έναν υπηρέτη του, κάθε που θα του στρώνουν το τραπέζι, να του λέει τρεις φορές: «Άρχοντά μου, μην ξεχνάς τους Αθηναίους».

Ηρόδοτος, 5. Μετάφραση: Ηλίας Σ. Σπυρόπουλος

Ιωνική Επανάσταση

Το 499 π.Χ. αρκετές πόλεις-κράτη της Ιωνίας επαναστάτησαν ενάντια στην εξουσία του Πέρση βασιλιά. Η εξέγερση αυτή κράτησε πέντε χρόνια και τελείωσε το 494 π.Χ., όταν νικήθηκαν οι πόλεις-κράτη που είχαν επαναστατήσει και ο Μεγάλος Βασιλιάς ξαναπήρε τον έλεγχο της περιοχής. Η Αθήνα και η Ερέτρια βοήθησαν την Ιωνική Επανάσταση, ενώ η Σπάρτη έμεινε ουδέτερη.

Ιππίας

Ο Ιππίας, γιος του Πεισίστρατου, μετά την ανατροπή της τυραννίδας στην Αθήνα (510 π.Χ.), είχε βρει καταφύγιο στην αυλή του Πέρση βασιλιά. Ο Ιππίας πήρε μέρος στην εκστρατεία του Δάτη και του Αρταφέρνη, γιατί πίστευε ότι ύστερα από μια νίκη του περσικού στρατού, θα ξανάπαιρνε την εξουσία στην Αθήνα.

Για τον Ιππία δεξ τη σ. 71.

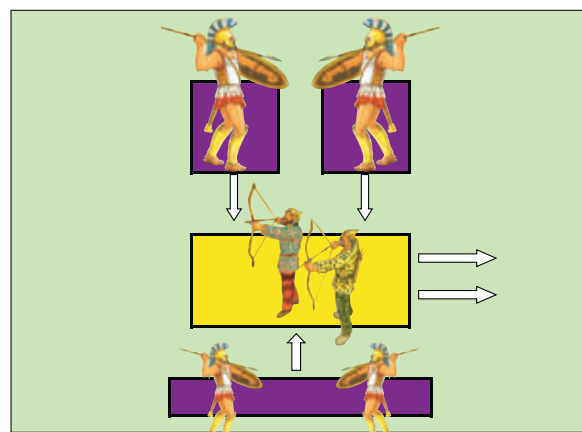
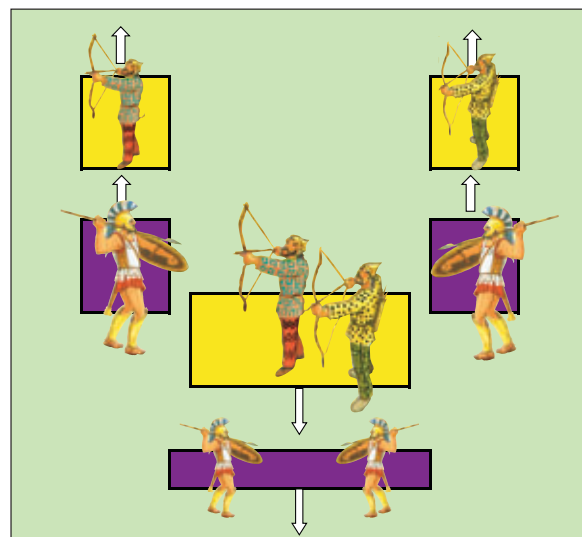
Η μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.)

Ο στρατός των Αθηναίων και των Πλαταιέων νίκησε χάρη στη στρατηγική του Αθηναίου στρατηγού Μιλτιάδη. Ο **Μιλτιάδης** έβαλε τους περισσότερους άντρες στα άκρα και άφησε λιγότερους στο κέντρο της παράταξης.

Μόλις άρχισε η επίθεση, οι στρατιώτες στο κέντρο υποχώρησαν, αλλά αυτοί στα άκρα κατάφεραν να περικυκλώσουν το στρατό του **Δάτη** και του **Αρταφέρνη** και να τον νικήσουν.

Έτσι ο στρατός του Δάτη και του Αρταφέρνη υποχώρησε και μπήκε στα πλοία. Μετά προσπάθησε να κάνει το γύρο της Αττικής και να φτάσει στον Πειραιά, πριν γυρίσουν οι Αθηναίοι στρατιώτες. Όμως οι Αθηναίοι κατάλαβαν τα σχέδια των Περσών στρατηγών και έτρεξαν πίσω στην πόλη τους. Μόλις οι Πέρσες στρατηγοί είδαν ότι οι Αθηναίοι στρατιώτες είχαν επιστρέψει στην πόλη, δε βγήκαν στην ξηρά και γύρισαν πίσω στη χώρα τους.

Π 4.62

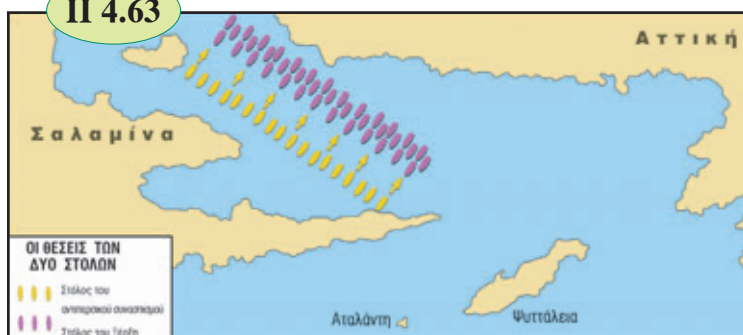
Η μάχη των Θερμοπυλών (480 π.Χ.)

«Μολών λαβέ» σημαίνει «έλα να τα πάρεις». Η φράση έγινε σύμβολο όσων δεν παραδίδονται, αλλά μάχονται μέχρι τέλους, πιστοί στις ιδέες τους.

Στην αρχή ο Ξέρξης νόμιζε ότι τα στρατεύματα των πόλεων-κρατών θα φοβούνταν το πλήθος του περσικού στρατού και θα παραδίδονταν. Όταν όμως ζήτησε από το Σπαρτιάτη βασιλιά Λεωνίδα να του δώσει «γη και ύδωρ», να παραδοθεί δηλαδή χωρίς όρους, αυτός του απάντησε «μολών λαβέ».

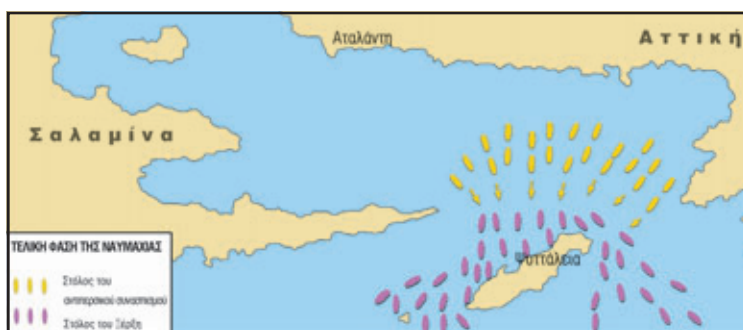
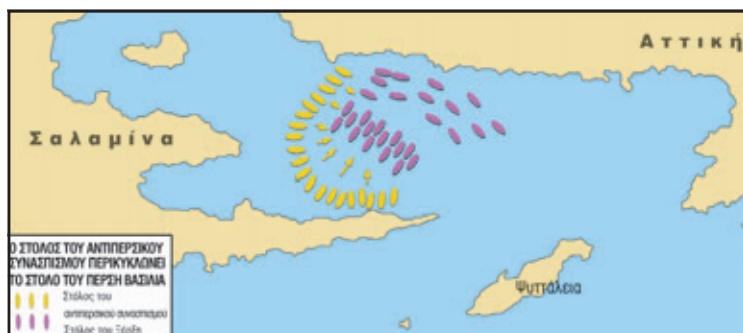
Ο στρατός του Πέρση βασιλιά κατάφερε να περικυκλώσει το στρατό των ελληνικών πόλεων-κρατών που είχαν αποφασίσει να αντισταθούν. Λίγο πριν ο Λεωνίδας είχε διώξει τους υπόλοιπους στρατιώτες και έμεινε με 300 Σπαρτιάτες. Μαζί του έμειναν και 700 πολεμιστές από τις Θεσπιές, πόλη-κράτος της Βοιωτίας. Αυτοί οι 1.000 πολέμησαν και πέθαναν μέχρι τον τελευταίο.

Π 4.63

Η ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.)

Επικεφαλής του στόλου των ελληνικών πόλεων-κρατών που είχαν αποφασίσει να αντισταθούν ήταν ο Σπαρτιάτης **Ευρυβιάδης**. Όταν λοιπόν ο στόλος ήταν στα στενά της Σαλαμίνας, ο **Θεμιστοκλής** πρότεινε να ναυμαχήσουν εκεί με το στόλο του Πέρση βασιλιά. Πίστευε ότι στα στενά της Σαλαμίνας δε θα είχε χώρο να απλωθεί ο στόλος του Πέρση βασιλιά, που ήταν μεγαλύτερος. Ο Θεμιστοκλής έπεισε τον Ευρυβιάδη. Ο Ευρυβιάδης όμως πιεζόταν από ηγέτες των πόλεων-κρατών της Πελοποννήσου, που έλεγαν ότι στόλος και στρατός έπρεπε να υποχωρήσουν στον Ισθμό της Κορίνθου, για να εμποδίσουν το στρατό του Ξέρξη να περάσει στην Πελοπόννησο. Για να μη γίνει αυτό, ο Θεμιστοκλής έστειλε κρυφά μήνυμα στον Ξέρξη ότι οι Έλληνες αντίπαλοί του σκοπεύουν να φύγουν. Τότε ο Ξέρξης έδωσε εντολή στο στόλο του να αποκλείσει τα στενά της Σαλαμίνας. Επειδή δεν μπορούσε πια να φύγει, ο Ευρυβιάδης αναγκάστηκε να ναυμαχήσει στη Σαλαμίνα.

Η μάχη των Πλαταιών (479 π.Χ.)

Αρχηγός στο στρατό των ελληνικών πόλεων-κρατών που πολέμησαν ενάντια στο Μαρδόνιο ήταν ο Σπαρτιάτης **Παυσανίας**.

Στο στρατό του Μαρδόνιου, που πήρε μέρος στη μάχη στις Πλαταιές, υπήρχαν και Θεσσαλοί, Θηβαίοι, Λοκροί, Φωκείς, Μακεδόνες, που είχαν συμμαχήσει με τον Πέρση βασιλιά, είτε από φόβο είτε γιατί περίμεναν οφέλη από μια νίκη του Μεγάλου Βασιλιά.

Κεφάλαιο 4

Η ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ. ΟΙ ΑΙΩΝΕΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ, 700–480 π.Χ.

ΕΤΟΣ	ΕΛΛΑΔΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΙΤΑΛΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ, ΠΑΡΑΛΙΑ ΓΑΛΛΙΑΣ–ΙΣΠΑΝΙΑΣ	ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ, ΘΡΑΚΗ, ΠΑΡΑΛΙΑ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ	ΠΕΡΣΙΚΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ
750–550 π.Χ. περίπου		Ακμή του ελληνικού αποικισμού. Ίδρύονται αποικίες στη Σικελία και στην Κάτω Ιταλία.		
740–720 π.Χ. περίπου	Οι Μεσσήνιοι υποδουλώνονται ως είλωτες στους Σπαρτιάτες.			
700–600 π.Χ. περίπου	Περίοδος ακμής της λυρικής ποίησης (Αρχίλοχος, Σαπφώ, Αλκαίος).		Επέκταση του ελληνικού αποικισμού στην Προποντίδα και τον Εύξεινο Πόντο.	
700–650 π.Χ. περίπου	Εμφάνιση του δωρικού ρυθμού στην αρχιτεκτονική.			
660 π.Χ. περίπου		Νομοθεσία Ζάλευκου στη νότια Ιταλική χερσόνησο.		
650 π.Χ. περίπου		Επέκταση του ελληνικού αποικισμού στα παράλια της Γαλλίας, της Ισπανίας και στη βόρεια Αφρική.	Οι Λυδοί χρησιμοποιούν τα πρώτα νομίσματα.	
632 π.Χ.	«Κυλώνειον Άγος» στην Αθήνα.			
628–587/6 π.Χ.	Ο Περίανδρος τύραννος της Κορίνθου.			
625–500 π.Χ. περίπου	Μελανόμορφη τεχνική στην κεραμική (Κορίνθος).		Ανάπτυξη της φιλοσοφίας στις ελληνικές πόλεις-κράτη της Ιωνίας (Θαλής, Ηράκλειτος).	
621 π.Χ.	Ο Δράκοντας πρώτος νομοθέτης της αθηναϊκής πολιτείας.			
600–550 π.Χ.		Ακμή του ετρουσκικού πολιτισμού.	Ιωνικός ρυθμός στην αρχιτεκτονική.	
594/3 π.Χ.	Νομοθεσία και μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα στην Αθήνα.			
561–528/7 π.Χ.	Ο Πεισίστρατος τύραννος στην Αθήνα.			
560 π.Χ.			Οι ελληνικές πόλεις-κράτη της Ιωνίας στο Βασίλειο των Λυδών.	
559–530 π.Χ.				Βασιλεία Κύρου Β΄.
550 π.Χ. περίπου	Ίδρυση της Πελοποννησιακής Συμμαχίας.			Ένωση των Μήδων και των Περσών. Δημιουργία του Περσικού Βασιλείου.

ΕΤΟΣ	ΕΛΛΑΔΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	ΙΤΑΛΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ, ΠΑΡΑΛΙΑ ΓΑΛΛΙΑΣ-ΙΣΠΑΝΙΑΣ	ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ, ΘΡΑΚΗ, ΠΑΡΑΛΙΑ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ	ΠΕΡΣΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ
547/6 π.Χ.			Ο Πέρσης βασιλιάς Κύρος Β΄ κατακτά το Βασίλειο των Λυδών. Αιχμαλωσία Κροίσου.	
538–522 π.Χ.	Ο Πολυκράτης τύραννος της Σάμου.			
530–522 π.Χ.				Βασιλεία Καμβύση.
525 π.Χ.	Ερυθρόμορφη τεχνική στην κεραμική (Αθήνα).			
522–486 π.Χ.				Βασιλεία Δαρείου Α΄.
513 π.Χ.			Εκστρατεία του Δαρείου Α΄ ενάντια στους Σκύθες. Κατάκτηση της Θράκης.	
510 π.Χ.	Ανατροπή της τυραννίας στην Αθήνα.	Αρχίζει στη Ρώμη η περίοδος της δημοκρατίας.		
509 π.Χ.				
508/7 π.Χ.	Μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη. Η Αθήνα γίνεται δημοκρατία.			
499–494 π.Χ.			Ιωνική Επανάσταση.	
493 π.Χ.	Ο Θεμιστοκλής εκλέγεται Άρχοντας.			
492–479 π.Χ.	Περσικοί Πόλεμοι.			
492 π.Χ.			Εκστρατεία του Μαρδόνιου στη Μακεδονία και τη Θράκη.	
490 π.Χ.	Εκστρατεία του Δάτη και του Αρταφέρνη εναντίον των πόλεω-κρατών του νότιου ελλαδικού χώρου. Μάχη του Μαραθώνα.			
486–465 π.Χ.				Βασιλεία Ξέρξη Α΄.
480 π.Χ.	Εκστρατεία του Ξέρξη. Μάχη των Θερμοπυλών. Ναυμαχίες του Αρτεμισίου και της Σαλαμίνας.	Μάχη στην ημέρα της Σικελίας. Ήττα των Καρχηδονίων από τους Έλληνες αποίκους.		
479 π.Χ.	Μάχες στις Πλαταιές και στη Μικάλη. Τέλος των Περσικών Πολέμων.			

Η Αρχαϊκή Εποχή – Οι αιώνες των μεταρρυθμίσεων

- 1 Οι πόλεις-κράτη, στα νομίσματα που κόβουν, βάζουν στη μια όψη το σύμβολό τους. Αντιστοιχίστε τις εικόνες των νομισμάτων με τις πόλεις-κράτη που τα έκοψαν.

- 2 Τοποθετήστε στο χάρτη τις παρακάτω αποικίες: Καρχηδόνα, Τάραντας, Βυζάντιο, Ιμέρα, Άβυδος, Σελινούντας, Κυρήνη, Μασσαλία, Άβδηρα, Συρακούσες, Τραπεζούντα.

3 Αντιστοιχίστε τα πρόσωπα στη στήλη Α με τις φράσεις στη στήλη Β.

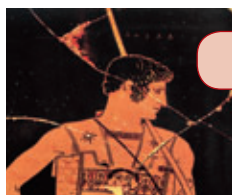
A	B
Αριστοκράτης	<ul style="list-style-type: none"> • Κάθε τρεις και λίγο, φόρα την πανοπλία σου και τρέχα να υπερασπίσεις την πόλη! • Στους πέντε γιους του μοίρασε τη γη του ο πατέρας μου. • Ή ξεπληρώνεις τα χρέη σου ή δουλεύεις στα χωράφια μου.
Βιοτέχνης που εμπορεύεται	<ul style="list-style-type: none"> • Κοίτα το ναό! Τα καλύτερα αναθήματα είναι τα δικά μου. • Δε φτάνει που ξενοδουλεύω, είμαι και τόσο μακριά από την πατρίδα μου. • Αν και απέκτησα χρήματα με τους κόπους μου, παραμένω έξω από τη διοίκηση!
Δούλος	<ul style="list-style-type: none"> • Κάποτε είχα χωράφια, τα δικά μου! Τώρα τα ξενοδουλεύω! • Η οικογένειά μου είναι η πιο παλιά σε αυτή την πόλη. Κατάγεται από το Θησέα!

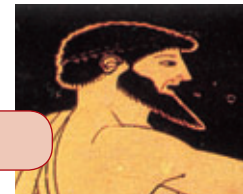
4 Προσπαθήστε να αναπαραστήσετε την οπλιτική φάλαγγα στην τάξη ή στην αυλή.

- Τι είδους σχέσεις νομίζετε ότι διαμορφώνονται μέσα από μια τέτοια συνθήκη;
- Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα πλεονεκτήματα και ποια τα μειονεκτήματα μιας τέτοιας πολεμικής τακτικής;

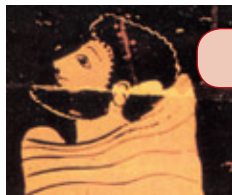
5 Ποιοι από αυτούς μπορούν να πάρουν μέρος στην Απέλλα και στη Γερουσία και ποιοι όχι; Εξηγήστε σε κάθε περίπτωση τους λόγους.

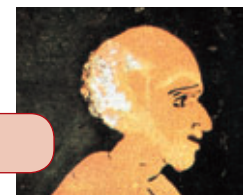
Ευρυβιάδης, 24 ετών, έχει χωράφια.

Λυκούργος, 42 ετών, έχει χωράφια.

Αλκίνοος, 38 ετών, δεν έχει χωράφια.

Εύβουλος, 68 ετών, δεν έχει χωράφια.

Θέογνις, 50 ετών, Μεσσήνιος.

Αγαθοκλής, 61 ετών, έχει χωράφια.

Η Αρχαϊκή Εποχή – Οι αιώνες των μεταρρυθμίσεων

6 Συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

	Μεταρρυθμίσεις Σόλωνα	Μεταρρυθμίσεις Κλεισθένη
Από ποιες τάξεις προέρχονταν αυτοί που μπορούσαν να διοικήσουν την πόλη;		
Ποιοι διοικούσαν την πόλη;		
Ποιοι μπορούσαν να συμμετέχουν στην Εκκλησία του Δήμου;		
Ποιοι μπορούσαν να εκλεγούν στη Βουλή;		
Πόσα μέλη είχε η Βουλή;		
Σε πόσες φυλές χωρίζονταν οι Αθηναίοι;		

7 Με ποιον από τους αρχαίους ελληνικούς θεούς σχετίζεται καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: ταξίδι, έρωτας, κυνήγι, γονιμότητα, θάλασσα, τεχνίτες, σοφία, γάμος, γιατρεία, θέατρο, πόλεμος;

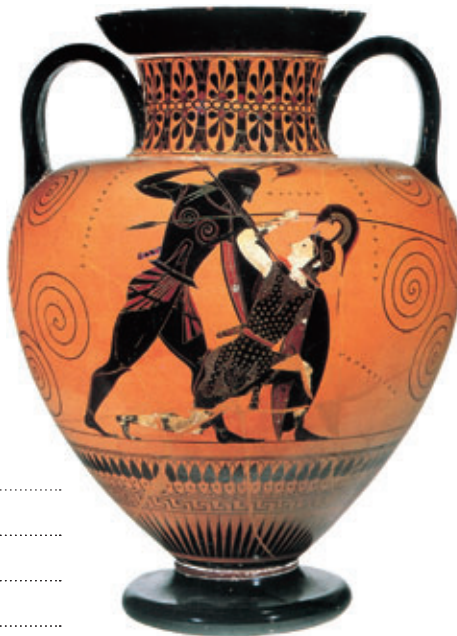
8 Πού κατασκευάστηκε το αγγείο; Πού βρέθηκε; Πού βρίσκεται σήμερα; Ποιο ήταν το ταξίδι του συγκεκριμένου αγγείου; Τι συμπεράσματα βγάξετε;

Μελανόμορφος αμφορέας.

Τον κατασκεύασε ο Εξηκίας, στον οποίο αποδίδεται και η διακόσμηση. Χρονολογείται στα 540-530 π.Χ.

Κατασκευάστηκε στην Αθήνα. Βρέθηκε στην Ιταλία.

Εικονίζεται ο Αχιλλέας να σκοτώνει τη βασίλισσα των Αμαζόνων Πενθεσίλεια. Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Βρετανικό Μουσείο.

.....

.....

.....

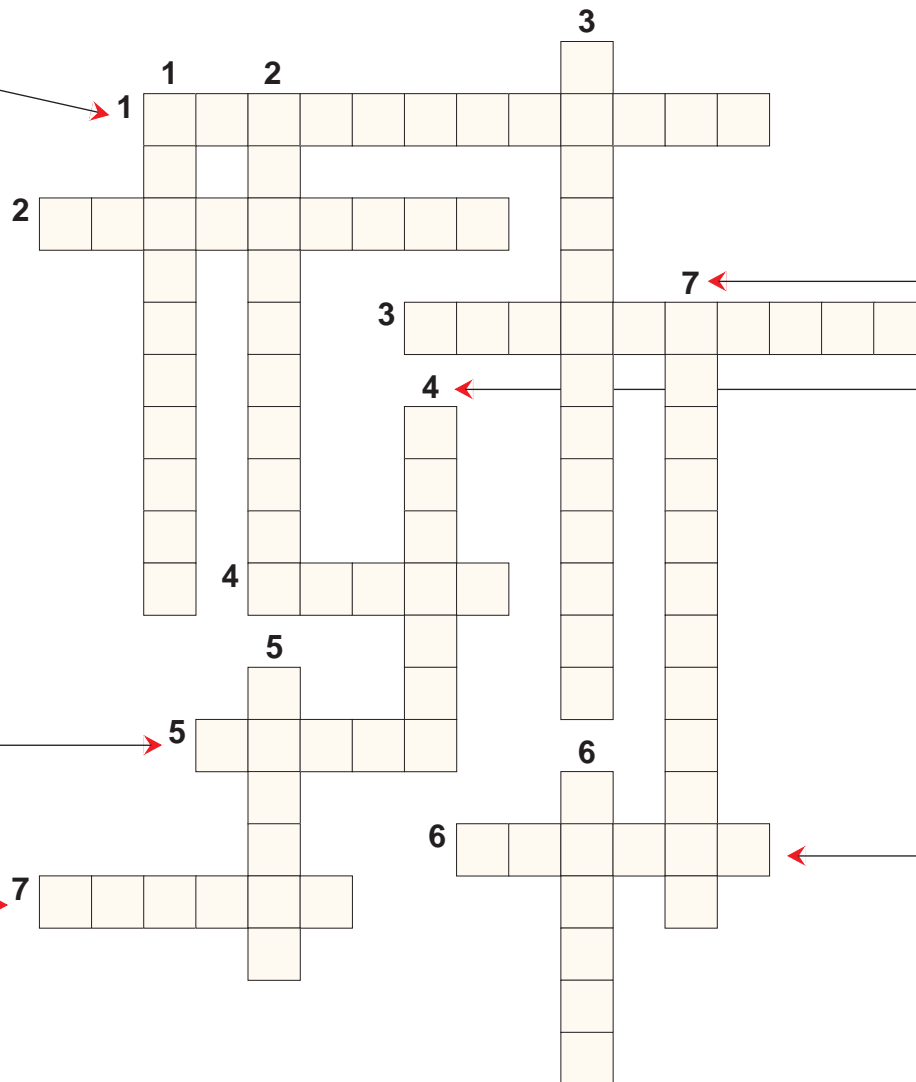
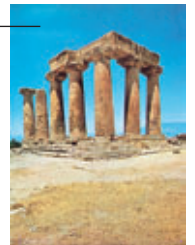
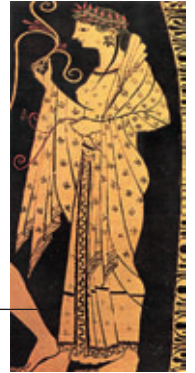
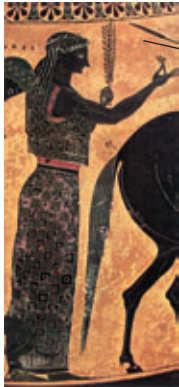
.....

.....

.....

.....

9 Λύστε το σταυρόλεξο:

Οριζόντια

- ① Έτσι ονομάζεται ο ρυθμός που είναι διακοσμημένο τα αγγείο που βλέπετε.
- ② Υποστήριξε ότι ο κόσμος μπορεί να εξηγηθεί με τα μαθηματικά.
- ③ Παρομοίασε τη συνεχή αλλαγή των πραγμάτων με ένα ποτάμι που κυλάει και συνεχώς ανανεώνεται.
- ④ Σε αυτή την περιοχή της Μικράς Ασίας ξεκίνησε στην αρχαιότητα η φιλοσοφία.
- ⑤ Έτσι ονομάζονται τα αγάλματα όπως αυτό που βλέπετε στην εικόνα.
- ⑥ Έτσι ονομάζονται τα αγάλματα όπως αυτό που βλέπετε στην εικόνα.
- ⑦ Έτσι ονομάζεται το κιονόκρανο που βλέπετε στην εικόνα.

Κάθετα

- ① Αυτή η επιστήμη, ακόμη και σήμερα, στηρίζεται στον Πυθαγόρα.
- ② Έτσι ονομάστηκαν οι πρώτοι ιστορικοί.
- ③ Έτσι ονομάζονται αλλιώς οι πρώτοι φιλόσοφοι.
- ④ Έτσι ονομάζεται ο αρχιτεκτονικός ρυθμός του ναού που βλέπετε στην εικόνα.
- ⑤ Οι πρώτοι φιλόσοφοι δοκίμασαν να ερμηνεύσουν τον κόσμο βασισμένοι στη
- ⑥ Η ποίηση που γράφεται για να γίνει τραγούδι.
- ⑦ Έτσι ονομάζεται ο ρυθμός που είναι διακοσμημένο τα αγγείο που βλέπετε.

Η Αρχαϊκή Εποχή – Οι αιώνες των μεταρρυθμίσεων

- 10 Παρατηρήστε προσεκτικά τις δύο παρακάτω εικόνες. Μπορείτε να διακρίνετε στη δεύτερη εικόνα ποιος είναι ο στρατιώτης του Πέρση βασιλιά και ποιος ο στρατιώτης των ελληνικών πόλεων-κρατών που είχαν αποφασίσει να αντισταθούν; Ποια στοιχεία της ενδυμασίας τους σας βοήθησαν να τους ξεχωρίσετε; Τι λείπει από τη στολή του πολεμιστή στην πρώτη εικόνα που το συναντάμε στη δεύτερη;

προφορικά

- 11 Διαβάστε προσεκτικά τους παρακάτω στίχους από το ποίημα *Θερμοπύλες* που έγραψε το 1903 ο ποιητής Κωνσταντίνος Π. Καβάφης. Με ποιο συγκεκριμένο γεγονός της μάχης στις Θερμοπύλες συνδέεται το ποίημα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

προφορικά

*Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.
Ποτέ από το χρέος μη κινούντες·
.....
Και περισσότερη τιμή τούς πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κ' οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.*